

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Bc. Martina Slezáková

**Zánik manželství
z pohledu kanonického práva a práva České republiky**

Diplomová práce

Olomouc 2019

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Zánik manželství z pohledu kanonického práva a práva České republiky“ vypracovala samostatně a citovala všechny použité zdroje.

V Bohuslavicích u Zlína dne 19.3.2019

Bc. Martina Slezáková

Mé poděkování zcela jistě patří obětavému a laskavému přístupu, jakož i odbornému pohledu a předání cenných informací **ThLic. Mgr. Monice Menke, Th.D.**

Za shovívavost, porozumění a trpělivost děkuji manželovi Robertovi Slezákovi.

Obsah

Úvod	6
1.Manželství	8
1.1.Pojem manželství.....	9
1.1.1.Pojetí manželství v kanonickém právu	10
1.1.2.Pojetí manželství v právu České republiky.....	11
1.2.Účel manželství a následky jeho uzavření	14
2.Vznik manželství	16
2.1.Vznik manželství podle kanonického práva	17
2.1.1.Příprava na manželství	18
2.1.2.Konkrétní dokumenty potřebné k uzavření církevního manželství	21
2.1.3.Navazující etapa: svatební obřad.....	22
2.2.Vznik manželství podle práva České republiky	23
2.2.1.Konkrétní dokumenty potřebné k uzavření občanského manželství	24
3.Zánik manželství	25
3.1.Zánik manželství podle kanonického práva	26
3.1.1.Smrt	27
3.1.2.Prohlášení za mrtvého	28
3.1.3.Nedokonané manželství.....	29
3.1.4.Privilegium Paulinum	31
3.1.5.Privilegium Petrinum	33
3.1.6.Privilegium výběru manžela či manželky	34
3.1.7.Privilegium zajetí	36

3.2.Zánik manželství podle práva české republiky	36
3.2.1.Zánik manželství smrtí	37
3.2.2.Zánik manželství prohlášením za mrtvého	38
3.2.3.Zánik manželství rozvodem	39
3.2.3.1.Sporný rozvod.....	40
3.2.3.2.Nesporný rozvod.....	42
3.2.3.3.Rozvod s tvrdostní klauzulí	43
3.2.4.Zánik manželství změnou pohlaví.....	43
4.Důsledky zániku manželství	45
4.1.Pro bývalé manžele	48
4.2.Pro děti narozené v manželství.....	49
4.3.Pro společnost	51
Závěr	53
Seznam pramenů a literatury	55
Shrnutí	59
Summary.....	60
Klíčová slova/Key words.....	61

ÚVOD

V roce 2017, dle Českého statistického úřadu bylo uzavřeno 52,6 tisíce sňatků (meziroční nárůst o 1,8 tisíce), přičemž do manželství vstoupilo více ovdovělých i rozvedených. Počet rozvedených manželství za rok 2017 se vyšplhal na 25,8 tisíc. V meziročním srovnání jde o 0,8 tisíce rozvodů více. Zároveň byl loňský rok v počtu církevních sňatků za poslední čtyři roky nejvyšší.¹ Nic nemůže hovořit lépe o tom, že téma mé diplomové práce, tedy „Zánik manželství z pohledu kanonického práva a práva české republiky“, je velmi aktuální. Problematika zániku manželství v církevním a civilním právu a možnost znovu uzavření manželství může být více než problematičtější nejen pro laickou veřejnost, ale i pro odborníky v právní praxi. Jak je možné v dalším textu práce zjistit, možnosti zániků a následně tedy práva uzavřít manželský sňatek nový je více než běžně člověk nejspíše tuší a tato práva sebou nesou, jako vždy i řadu povinností.

Touto diplomovou prací chci přehledně analyzovat jednotlivé možnosti zániku manželství z pohledu obou jurisdikcí a tím předložit ucelenu práci zabývající institutem manželství v jedné z jeho fází ve středu dvou právních odvětví, neboť s ohledem na „nový“ občanský zákoník, jenž nabyl účinnosti v roce 2014 je na trhu velmi málo textů a publikací, které by se zabývaly touto problematikou aktualizovanou vůči zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Při rozboru jednotlivých faktů z pohledu kanonického práva i práva České republiky, je mým zájmem a hlavním cílem dojít k jejich propojenosti v rámci jednoho význačného institutu, kterým bezesporu zánik manželství je a zjistit, zda se alespoň v určité oblasti shodují a jsou stejně právně upraveny, neboť je neoddiskutovatelným faktem, že občan České republiky, jenž zároveň vyznává víru je zavázán právním řádem obou stran.

Pro lepší orientaci je práce rozdělena do čtyř témat, které bezvýjimečně kopírují jednotlivé kapitoly. Každé téma je popsáno z pohledu kanonického i sekulárního práva. Právě, můžeme říci, základní právní norma obou odvětví, tj. Občanský zákoník, Kodex kanonického práva a Kodex kánonů východních církví se staly pro tuto práci základním zdrojem poznatků a informací. Další použitá literatura je z těchto pramenů více či méně odvozena.

---

¹ <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/pohyb-obyvatelstva-rok-2017>

První oblastí, respektive kapitolou mé diplomové práce je obecně institut manželství. Jde o pochopení podstaty této významné životní oblasti, stejně jako o rozčlenění informací o účelu a pojetí manželství v dějinných etapách až po současnost. Dále ve své práci navazuji již otázkou vzniku manželství, tedy specifickým konkrétních aktů, které mají za přímý následek právem zpečetěný manželský svazek. Třetí oblast - kapitola je stěžejní, neboť právě tady je rozebráno téma zániku manželství a to ve všech možných modifikacích významu tohoto pojmu. Předmět poslední části logicky vyplývá ze všech předchozích a uvedených možností i faktů, neboť vše v lidském životě, stejně jako zánik manželství, nese své následky do budoucna.

1. Manželství

Manželství, jakožto historický, ale současně i fungující právní institut se po celou dobu svého trvání těšil a stále těší specifické ochrany. Z vědeckých výzkumů² vyplývá, že svatby, a tedy manželství, jsou starší více než 40.000 let. Vědci tím začali bořit mýty o údajně první formě manželství, o tzv. skupinovém manželství, které je typické pro rodovou společnost. Po dlouhá staletí upravovalo oblast manželství pouze právo kanonické, tj. vnitřní právní systém katolické církve. Pokud bychom chtěli vymežit dobu, ve které měla římskokatolická církev výhradní vliv na celou oblast manželství budeme jistě hovořit o období středověku a to již od jeho počátku, přibližně 6. století př. n. l. Státní útvary v evropském prostředí ještě v této době nebyly přesně vymezeny a jejich zákonodárství jednoznačně konstituováno. S postupujícím rozvojem všeho politického, kulturního i hospodářského konspektu středověku souvisí i vzrůstající moc římskokatolické církve, nevyjímaje oblast manželství. Tato vzrůstající tendence je viditelná až do doby tzv. státních absolutismů, tedy mluvíme asi o polovině 17. století př. n. l. vliv římskokatolické církve však v tomto období nekončí, ale souběžně se přidává regulace manželství státním aparátem.³ Teprve v následující historické etapě, počínající zhruba 18. stoletím př. n. l., tzv. osvícenském absolutismu dochází k vyjmutí výlučného působení církve v oblasti manželství z vlivu kanonického práva a k jeho „zestátnění“ (etatizaci).⁴ V následujících historických obdobích lidstva byl institut manželství vždy již pevně pod vládou státní moci a církevní vliv byl popírán nebo připouštěn tak, jak udávala směr politická situace, až do dnešní doby, kdy oba vlivy jsou si zcela rovny. Z historických pramenů, právní i církevní teorie a praxe vyplývá, že etatizované pojetí manželského práva stojí pevně na základech práva kanonického. Manželství je tedy bezpochyby institutem právním i církevním. Lze jej uzavřít formou církevního i občanského sňatku, přičemž obě oblasti upravují specificky otázky vzniku manželství, překážky je ho uzavření a v neposlední řadě i zániku manželství.

---

² WALKER Robert, *Evolutionary History of Hunter-Gatherer Marriage Practices*. Vědecký časopis Plos ONE [online]. Dostupné na <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0019066>

³ HRDINA A. Ignác. Manželství v současném českém i kanonickém právu [online]. Společnost pro církevní právo. Dostupné na < <http://spcp.prf.cuni.cz/15-20/16-hrdin.html> >

⁴ TRETERA J.R. *Církev a právo. Miscellanea*. Praha:Leges, 2015, str. 339.

1.1. Pojem manželství

Charakterem manželství je trvalost a výlučnost svazku, a i to specifikum, že je uzavřen mezi mužem a ženou, takový svazek je pak mezi křesťany navíc posilován zvláštní milostí, která je chápána jako posvátnost a Boží pomoc pro manžele.⁵ Významným rysem rodinně-právních vztahů je tedy jejich dlouhodobost či přítomnost osobních, emocionální prvků v těchto vztazích. Proč je právě takový svazek specifický a právně významný pro společnost, můžeme vyvozovat již z terminologie. Pojem manželství pochází z latinského slova „matrimonium“. Uvedený termín se skládá ze dvou slov - „mater“ = matka; „munia“ = poslání a jeho vznik je spojován s obdobím raného středověku. Toto slovní spojení vyzdvihuje, v té době, největší poslání ženy, stát se matkou. Za klasické definice manželství jsou považovány dvě definice, právě z období římského práva. Jde o definici Ulpiana a Modestina.⁶

- „*Nuptiae autem sive matrimonium est viri et mulieris coniunctio individuum consuetudinem vitae continens*“ (Ulpianus)⁷
- „*Nuptiae sunt coniunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani iuris comunicatio*“ (Modestina)⁸

Tedy právě schopnost plodit a vychovávat děti (tzv. *bonum prolis*) je jedním z důvodů významnosti manželství. Ve 20. století je navíc v kontextu prohloubené antropologie a psychologie více zdůrazněn i prvek vzájemné pomoci a obohacování muže a ženy, projevující se v tzv. *bonum conjuguum*. Významným rysem rodinně-právních vztahů je tedy jejich dlouhodobost či přítomnost osobních, emocionální prvků v těchto vztazích. Oba rozměry (potomstvo a vzájemné dobro manželů) tedy uvádějí shodně, byť použitím odlišné terminologie české právo i právo kanonické (tedy právo římskokatolické církve v Kodexu kanonického práva z roku 1983 (dále CIC) který je základním právním dokumentem pro římskokatolickou církev i právo východních katolických církví a Kodexu kánonů východních církví z roku 1990 (dále CCEO), obdobnou sbírkou pro východní církve, sjednocené s papežem.

---

⁵ KLIMEŠ Petr. *Psychické příčiny neplatnosti manželství*. Matices Cyrilometodějská, 20004, str. 27

⁶ DUDA, Ján. *Katolické manželské právo*. Spiš: Spišská kapitula, 1996, str. 8

⁷ Digest 23.2.1. [Manželství je sjednocení člověka a ženy, které vytváří sdružení v průběhu celého života a zahrnuje společné užívání božských a lidských výsad.]

⁸ Institutues 1.9.1. [Manželství je spojení muže a ženy a spoluúčast v celém životě, sdílení božského i lidského zákona.]

1.1.1. Pojetí manželství v kanonickém právu

Katolická církev považuje manželství za speciální a posvátný druh smlouvy mezi mužem a ženou. *„Manželský svazek, kterým muž a žena mezi sebou vytvářejí nejnuitrnější společenství celého života, zaměřené svou přirozenou povahou na prospěch manželů a na zplazení a výchovu dětí, je mezi pokřtěnými povýšen Ježíšem Kristem na svátost. Proto mezi pokřtěnými nemůže být platná manželská smlouva, která by nebyla svátostí“.*⁹ Tato koncepce manželství je obsažena jak ve věroučných i pastoračních dokumentech katolické církve, i obou Kodexech kanonického práva. Tyto soubory vnitřních právních předpisů a norem církve prošly svým historickým vývojem. První výlučný a autentický Kodex kanonického práva byl vyhlášen v roce 1917 za pontifikátu Benedikta XV., a ve svém kán. 1012 uvádí: *„Kristus Pán povýšil samotnou manželskou smlouvu mezi pokřtěnými na důstojenství svátosti. Proto nemůže mezi pokřtěnými trvat platná manželská smlouva, aniž je zároveň svátostí.“*¹⁰ *„Prvotní účel manželství je plodit a vychovávat potomstvo, přidružený vzájemná pomoc a prostředek k ukojení žádostivosti“.*¹¹ Další výraznou změnu znamenal v životě římskokatolické církve, ale i celé společnosti II. vatikánský koncil. Odborná veřejnost je ve shodě, že se stal přelomovým okamžikem v moderních dějinách katolické církve především pro snahu církevních otců zdnešnit poselství církve a předložit ho současnému člověku více srozumitelný jazykem. *„Náboženství Boha, jenž se stal člověkem, se setkala s náboženstvím člověka, jenž se stal bohem. A co se stalo? Došlo ke srážce, boji, odsouzení? Mohlo k tomu dojít, avšak nedošlo... My více než kdokoli jiný totiž uctíváme člověka“.*¹² Dříve, než došlo ke změně náhledu na manželství, díky II. Vatikánskému koncilu, byl pohled na tuto oblast zcela odlišný. Konkrétně, církev představovala manželství jako hierarchické společenství, jehož cílem, bylo na straně jedné, straně hlavní, plození a výchova potomstva a až v druhé řadě, na druhé straně, vzájemná pomoc manželů.¹³ Můžeme tedy vyslovit zjednodušené ztvrzení, k němuž tehdejší důrazy vedly a to, že tato „předkoncilní“ koncepce manželství byla ve své podstatě smlouvou mezi mužem a

---

⁹ CIC/1983, kán. 1055

¹⁰ CIC/1917, kán. 1012

¹¹ CIC/1917, kán. 1013

¹² Proslov Pavla VI. ze 7. 12. 1965; SEMÍN Michal. Manželství a rodina po II. Vatikánském koncilu [online]. Dostupné na http://www.stjoseph.cz/clanky/rodina_po_dvk_michal_semin.htm

¹³ ŠRAJER Jindřich, Nové pojetí manželství [online]. Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie. Dostupné na: <https://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-1/Nove-pojeti-manzelstvi.html>

ženou zavazující k plození a výchově dětí.¹⁴ Důrazy na jejich osobní vztah, vzájemné porozumění a pomoc či souznění sice byly brány v potaz, nicméně nebyly chápány jako to pro manželství a společnost natolik podstatné. Nové pojetí manželství, které přichází právě po II. vatikánském koncilu (v kontextu celkového obratu v antropologii, psychologii i sociologii manželství a snaze vypovídat i o něm jazykem srozumitelným současnému člověku), staví tyto dva cíle naroveň, ruší tedy chápání určité nadřazené/ podřazené postavení jedné věci před druhou, resp. nahrazuje předchozí dva cíle cílem jediným.¹⁵ Tento nový náhled na institut manželství se promítl do různých církevních oblastí a dokumentů a tedy i do Kodexu kanonického práva v roce 1983. Při porovnání Kodexu 1917 a Kodexu 1983 je jasně patrný posun v pohledu na manželství, který je položen až II. vatikánským koncilem a jde o posun pozitivní - směrem k člověku a jeho faktickým vztahům, ve kterých žije.

V souhrnu poznatků a dalšího vývoje je více než rozeznatelné, že tímto přelomovým okamžikem se církevní manželství změnilo z „uzákoněného pohlavního styku“ na vysokou společenskou hodnotu chtěnou Bohem a v Ježíši Kristu povýšenou na svátost.¹⁶

1.1.2. Pojetí manželství v právu ČR

„Manželství je trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví zákon. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc.“¹⁷ Takto mluví o manželství poslední právní úprava zabývající se manželstvím, tedy zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v aktuálním znění. Ve vědeckých kruzích je koncept manželství vnímán z více úhlů pohledu. Část odborné veřejnosti se přiklání k názoru pojímání manželství jakožto smlouvy mezi manželi. Nicméně, i tato skupina chápe, že nelze smlouvu mezi manželi považovat za podobný druh smlouvy, na které by mohly být aplikovány

---

¹⁴ ROBERTS P. Williams, *Jako muže a ženu je stvořil* [online]. Dostupné na http://www.christnet.eu/clanky/2705/jako_muze_a_zenu_je_stvoril.url

¹⁵ SEMÍN Michal. *Manželství a rodina po II. Vatikánském koncilu* [online]. Dostupné na http://www.stjoseph.cz/clanky/rodina_po_dvk_michal_semjin.htm

¹⁶ ŠRAJER Jindřich, *Nové pojetí manželství* [online]. Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie. Dostupné na: <https://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-1/Nove-pojeti-manzelstvi.html>
SROV. NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*, str. 17-18

¹⁷ § 655 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

normy závazkového práva. Jiná řada autorit stojí spíše za názorem vidět manželství jako specifickou právní skutečnost. K tomuto pojetí se přiklání i současná právní úprava České republiky, což lze spatřovat i v tom, že institutu manželství je věnována celá Hlava I. části druhé občanského zákoníku. Motivem manželství tedy současná právní úprava připisuje toliko 115 paragrafů, ve kterých tuto právní skutečnost detailně upravuje ve všech jejích možnostech a modifikacích.¹⁸

K těmto náhledům na institut manželství v základní právní úpravě České republiky ale vedla dlouhá cesta. Počátek můžeme vidět u tzv. recepční normy,¹⁹ kterou v roce 1918 byl recipován do nově vzniklého právního řádu československého státu i právní řád Rakouska Uherska a s ním i zákon upravující oblast manželství: „Rodinné poměry zakládají se smlouvou manželskou. V manželské smlouvě dvě osoby různého pohlaví projevují podle zákona svoji vůli, že budou žít v nerozlučném společenství, děti ploditi, je vychovávat i poskytovat si vzájemnou pomoc.“²⁰ Vidíme, že i ABGB vycházel z tradice předpisů kanonického práva a manželství bylo možné uzavřít jak církevní tak občanskou formou. V době účinnosti recepční normy bylo tedy na manželství, v České republice, pohlíženo jako na smlouvu. Na recipovaný právní předpis, jenž byl účinný v novelizovaném znění až do roku 1950, navázal zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. Velkou změnou, oproti předchozí právní úpravě, je způsob uzavření manželství: „Manželství se uzavírá souhlasným prohlášením muže a ženy před místním národním výborem, že spolu vstupují v manželství. Nebude-li toto prohlášení snoubenců učiněno před místním národním výborem, manželství nevznikne.“²¹ Sňatkové obřady náboženské jsou dovoleny; smějí však být vykonány až po uzavření manželství podle tohoto zákona.²² Z daného ustanovení vyplývá, že po dobu platnosti a účinnosti tohoto zákona, tedy o dobu třinácti let, bylo sice možné uzavřít církevní sňatek, a tedy církevní manželství, avšak až poté, kdy došlo k uzavření manželství civilní formou. Sňatek civilní je tedy obligatorní forma, manželství je striktně sekularizováno a v důsledku tohoto vlivu dochází v průběhu času k potlačení vlivu náboženství nejen na uzavření manželství, ale na celý rodinný život. Můžeme tedy říci, že začíná doba, kdy společenské a

---

¹⁸ MELZER Filip, TÉGL Petr a kol. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655 – 975. Praha: Leges, 2016, str. 3-4

¹⁹ Právní norma (obvykle zákon), prostřednictvím které nový stát přebírá (přejímá, recipuje) dosud platný právní řád, zpravidla právní řád svého právního předchůdce

²⁰ § 44 zákona č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, tzv. ABGB

²¹ § 1 zákona č. 266/1949 Sb., o právu rodinném

²² § 7 zákona č. 266/1949 Sb., o právu rodinném

politické uspořádání společnosti v tomto období je silně pod vlivem nedemokratických principů, nadřazenosti zájmu jednoty nad jednotlivci a potlačování soukromého života a na manželství pohlíženo jako na společenskou jednotku, jejíž účel a funkce jsou podřízeny zájmu státu.²³

Ani následující právní úprava, zákon o rodině²⁴, nezměnil obligatorní formu uzavírání manželství, když stanovil: „Manželství se uzavírá souhlasným prohlášením muže a ženy před orgánem státu, že vstupují spolu do manželství, a to veřejně a slavnostním způsobem, v přítomnosti dvou svědků.²⁵ Náboženské sňatkové obřady nejsou dovoleny před uzavřením manželství.²⁶ V této době bylo manželství pojímáno jako dobrovolné rozhodnutí muže a ženy vytvořit harmonické, pevné a trvalé životní společenství.²⁷ Stejně jako v předchozí právní úpravě, v zákoně o právu rodinném, se i zde pohlíží na manželství jako na základní sociální jednotku státu. Avšak vliv nedemokratického režimu byl na vzestupu a rodina, a rozhodně i manželství, bylo chápáno jako základ budovaného socialistického zřízení. Komunistická právní doktrína odmítla chápat manželství jako smluvní vztah.²⁸ I přes některé občasně nesouhlasné projevy odborníků, tento úhel pohledu na institut manželství a na něj navazující rodinný život vydržel v našem právním řádu po dlouhých 26 let. Zákon o rodině platil sice až do roku 2013, ale rozhodně ne ve své původní podobě, neboť po událostech z roku 1989 došlo k proměně společnosti směrem k demokracii a individualizaci a mimo jiné i zákon o rodině si prošel několika novelizacemi. Za nejzásadnější proměnu, vážící se k tématu mé diplomové práce, doplněného a změněného zákona je považována novela z roku 1992, která opět staví církevní svatební obřad na roveň obřadu civilnímu: „Manželství se uzavírá souhlasným prohlášením muže a ženy před orgánem státu nebo před orgánem církve nebo náboženské společnosti (dále jen "orgán církve"), že spolu vstupují do manželství, a to veřejně a slavnostním způsobem v přítomnosti dvou svědků“.²⁹ Pojetí manželství se tak tiše a mlčky vrací po 13 letech k pojetí smluvnímu. Od roku 2014 je účinná současná právní úprava (viz výše), u níž lze vidět návrat zpět k ABGB, návrat zpět k pojetí manželství vycházející z chápání přirozeného práva a tedy i práva

²³ ŠMÍD, Ondřej. ŠÍNOVÁ Renáta a kol. Rozvod manželství. Praha: Leges, 2013, str. 29

²⁴ Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině

²⁵ § 3 zákona č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, v původním znění

²⁶ § 10 zákona č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, v původním znění

²⁷ § 1 zákona č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, v původním znění

²⁸ BĚLOVSKÝ P. Rodinné právo. Brno: Masarykova univerzita, 2009, str. 463 – 467

²⁹ § 3 zákona č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění zákona č. 234/1992 Sb

kanonického, určitým způsobem autorizovaného státem. Avšak, jak bylo uvedeno, nahlížení na institut manželství není ani v dnešní době, zcela jednotný

1.2. Účel manželství

Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc manželů. Takto lze, dle současného náhledu na manželství, shrnout jeho účel jak z pohledu sekulárního, tak i kanonického práva.³⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v aktuálním znění, oproti předchozímu pojetí, vyzdvihuje vzájemnou podporu a pomoc manželů. „Manželé si jsou navzájem povinni úctou, jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svou důstojnost, podporovat se, udržovat rodinné společenství, vytvářet zdravé rodinné prostředí a společně pečovat o děti³¹ a účel manželství, z pohledu aktuální církevní nauky, lze rozdělit do tří oblastí:

- a) Bonum prolis = dobro potomstva, tedy plození a výchova dětí
- b) Bonum fidei = dobro věrnosti, tedy vzájemná věrnost
- c) Bonum sacramenti = dobro svátosti, tedy nerozlučitelnost posílená silou svátosti³²

Biblicky můžeme odůvodnit tento specifický požadavek oním: „Proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem“.³³

Uzavření manželství tedy působí tyto následky: změnu osobního stavu – svobodný/á – ženatý/vdaná. Tím vzniká manželská překážka bigamie, vznikají nová práva a povinnosti manželů, mění se majetkové vztahy (vznik společného jmění manželů). Podle NOZ § 744 taky vzniká právo bydlení manžela v domě či bytě druhého manžela (pokud je tento byt č dům společnou domácností manželů. Pokud dojde k početí a narození dítěte, je v manželství také založena právní domněnka otcovství (dle §776 NOZ je otcem dítěte za stanovených podmínek manžel matky). Kanonické

---

³⁰ V případě práva kanonického navíc s jakýmsi „bonusem“ svátosti, tzn. Specifické milosti v případě manželství dvou pokřtěných

³¹ § 655 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v aktuálním znění

³² NĚMEC, Damián. Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo. Praha: Krystal OP, 2006, str. 17-18

³³ Gn 2, 24

právo v rodině účinků zdůrazňuje: vznik manželského svazku, svou povahou trvalého a výlučného (kán. 1134 § 1); jedná-li se o platné manželství mezi křesťany vzniká svátostné manželství, mající charakter trvalé svátosti (kán. 1134 § 2), je založena rovnost práv a povinností mezi manželi ohledně manželského života (při zachování přirozené rozdílnosti muže a ženy – kán. 1135) a vzniká primární právo a povinnost integrální výchovy dětí (kán. 1136), jsou-li v tomto manželství děti počaty a zrozeny.

2. Vznik manželství

Segment zabývající se vznikem manželství je velmi obsáhlý, neboť zahrnuje nejenom fázi statečného obřadu, ale také úsek před touto událostí, jakož i souhrn podmínek a okolností přistupujících v průběhu času k samotné ceremonii. Současné církevní právo a teologie pak k tomu navíc připomíná i nutnost starat se specificky o manžela po sňatku v prvních letech po svatbě, protože právě tyto jsou rozhodující pro uzavření manželství jako vzájemného celoživotního a navzájem obohacujícího vztahu.³⁴

Jak již bylo stanoveno výše, v současné sekulárně-právní úpravě je zakotvena možnost uzavřít jak církevní tak občanský sňatek, přičemž obě tyto formy jsou si zcela rovné. Pokud snoubenci vyjadřují svobodně svou vůli ke sňatku před orgánem veřejné moci provádějícím sňatečný obřad v přítomnosti matrikáře, jde o občanský sňatek; pokud tak činí nebo před orgánem církve nebo náboženské společnosti, oprávněné k tomu podle jiného právního předpisu mluvíme o církevním sňatku. Sňatečný obřad je v obou případech veřejný a slavnostní a činí se v přítomnosti dvou svědků. Ovšem rovné postavení v zákoně neznamena automaticky paritu průběhu. Jednotlivé etapy vedoucí ke vzniku manželství jsou pojímány spíše odlišně, existuje však i několik výjimek. Jednou z nich, a z mého pohledu nejvýznamnější je manželský slib. Další odlišností je daleko větší důraz na přípravu na uzavření manželství v předpisech katolické církve i v její praxi. Ať už pročteme církevní texty nebo normy právního řádu našeho státu je zde společným průsečíkem pro vznik manželství právě manželský slib, resp. souhlasné prohlášení muže a ženy. Avšak i přesto, že obě odvětví zde koordinují, jak v právní tak i církevní teorii, resp. již její historii, existují rozdílné názory na to, zda manželství vzniká právě tímto souhlasným prohlášením muže a ženy, nebo ke vzniku manželství dochází v jiné, přesně určené chvíli. V sekulárním právu došlo od pojetí manželského souhlasu, tak jak jej vnímalo římské právo (souhlasným projevem snoubenců vzniká manželství) přes následující historická období, kdy manželství vzniklo např. až po uskutečnění určitých obligatorních fází svatebního obřadu (oddávající prohlásí snoubence za manžele) až k současnému postoji, kterým se opět navrácí i sekulární právo k římskému právu. To vyjadřuje i § 656 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (viz dále). Kanonické

---

³⁴ Srov. Papež František. Apoštolská exhortace *Amoris laetitia* (Radost z lásky), O lásce v rodině z 8.dubna 2016, č. 217 - 218

právo v historii zase řešilo otázku, zda manželství vzniká výměnou manželského souhlasu nebo až jeho dovršením v tělesném spojení manželů způsobem tzv. *humano modo* (tedy způsobem vhodným k početí potomstva). Pařížská kanonistická škola kladla důraz na první část - vyjádření manželského souhlasu konsensuální teorie), boloňská škola kladla důraz na tělesné spojení mezi těmi, kdo si souhlasně vyjádřili vůli k celoživotnímu spojení (kopulační teorie). Spor vyřešil papež Alexandr III. v 2. pol. 12. stol. důrazem na konsensuální teorii s přijetím některých prvků kopulační teorie: manželství vzniká vzájemným souhlasem náležitě vyjádřeným, ale úplné (integrální) se stává až tělesným spojením manželů.³⁵ V současné době povahu tohoto souhlasu vyjadřuje kán. 1056 § 2: „*Manželský souhlas je úkon vůle, jímž se muž a žena sami sobě navzájem neodvolatelnou dohodou odevzdávají a přijímají za účelem vytvoření manželství.*“

2.1. Vznik manželství podle kanonického práva

Církevní právo rozlišuje latinský termín *matrimonium in fieri* = manželství ve svém vzniku, tedy samotná svatba, příprava na ni i bezprostředně navazující administrativní úkony a *matrimonium in facto esse* = manželství ve svém trvání, tedy životní stav a s ním spojená svátost a péče o rozvíjení manželského života“ Všechna na území České republiky, platně vznikající manželství se těší zákonné ochraně. Občanský zákoník upravuje církevní sňatek takto: „*Projevili-li snoubenci vůli, že spolu vstupují do manželství, osobně před orgánem církve nebo náboženské společnosti oprávněné k tomu podle jiného právního předpisu (dále jen „oprávněná církev“), jedná se o církevní sňatek*“³⁶. Kanonické právo zase uvádí: „*Manželství je vytvářeno souhlasem stran zákonně projeveným mezi osobami právně způsobilými; žádná lidská moc nemůže tento souhlas nahradit.*“³⁷

Církevní sňatek má však svá specifika, týkající se nejen orgánu, před kterým snoubenci projevují svou vůli, obou snoubenců, svědků, ale také úkonů

³⁵ NĚMEC, Damián. Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo. Praha: Krystal OP, 2006, str. 15-16

³⁶ § 657 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

³⁷ CIC/1938, kán. 1057

předcházejících samotnému obřadu a v neposlední řadě i obřad samotný, s nímž souvisí specifika projevení vůle snoubenců.

2. 1. 1. Příprava na manželství

Pod tímto označením nelze vidět pevně ohraničenou fázi pouze v těsné časové blízkosti se statečným obřadem (k pojmu viz dále). Sekulární pojetí českého právního řádu či související okolnosti tuto oblast nezdůrazňují, ovšem současná katolická církev právě v této oblasti doplňuje možnosti (ne čistě právní), jak pomoci manželům připravit se na životní stav z hlediska, pastoračního, psychologického, antropologického, sociologického a dalších, jež chápe manželství a rodinu jako realitu, která k ideálu těchto skutečností teprve postupně směřuje a dorůstá.³⁸ Důvodem tohoto církevního zdůrazňování potřebné přípravy je nejen skutečnost, že manželství chápe jako hodnotu, zaměřenou na vzájemné obohacování manželů a výchovu budoucí generace ale i skutečnost chápání manželství jako trvalého, nerozlučitelného životního svazku. *Přípravou můžeme nazvat objemný a náročný výchovný proces k manželskému životu, neboť příprava na manželství znamená výchovu k úctě k životu a k ochraně života, který se ve svatyni rodin musí stávat opravdovou a vlastní kulturou lidského života ve všech jeho projevech a stádiích, které patří k lidu života a pro život (EV 6, 78, 105).*

Z římskokatolické teorie i praxe je zřejmé, že tento pojem v podstatě tedy vystihuje dlouhé časové období, život ve víře od dětství a postupnou formaci (v etapách vzdálené, bližší a bezprostřední přípravy) až do doby samotného statečného obřadu. Církevní příprava pak bývá obvykle dělena na několik etap, dělených podle toho, jak je utvářen a vychováván člověk ve vlastní rodině i ve společenství církve.³⁹

---

³⁸ Srov. *Amoris laetitia*, č. 19

³⁹ Jde o dělení, obsažené v exhortaci Jana Pavla II *Familiaris consortio* o úkolech křesťanské rodiny v současném světě z 22. listopadu 1981 v č.66–69. Apoštolská exhortace papeže Františka *Amoris laetitia* (Radost z lásky), O lásce v rodině z 8. dubna 2016 pak doplňuje důrazy o prvky pastorační práce manželů v prvních letech po svatbě (č. 217 – 223) a další, např. přístup církve k přijetí a doprovázení lidské slabosti, tedy neideálních manželství i v jejich porušených situacích, podle zásady graduality pastorační práce a doprovázení (č. 293 a násl.), kde není relativizováno učení církve, ale spíše položen důraz na nutnost k ideálu manželství dorůstat postupně během života manželů. Tento dokument, kontroverzní v přijímání církve lze shrnout takto: Nelze očekávat normativu uplatnitelnou pro všechny případy. Je nutné odpovědné osobní a pastorační rozlišování v jednotlivých případech. Kněží mají doprovázet zainteresované osoby v tomto rozlišování podle nauky církve a pokynů biskupa *in foro interno*. Jsou tu dána kritéria pro rozlišování. Zainteresované osoby nesmí stavět své zájmy nad obecné dobro církve či relativizovat a uhýbat církevní věrouce o manželství. Opakovaně se uvádí, že

Osobnostní příprava⁴⁰ má své samostatné dílčí etapy a pro ně charakteristické postupy. Jednotlivé etapy však také nelze úplně přesně vymezit a ohraničit, neboť úzce souvisí s individuálním vývojem každého člověka.

Za první úsek osobnostní přípravy může označit tzv. vzdálenější příprava. V daném případě hovoříme o období dětství a dospívání. Samotná příprava k manželství se tedy odehrává především v rodině, ale určitě i ve škole nebo v mimoškolních aktivitách a to skrze vštěpování základních hodnot, sebeúcty a sebeovládání, v utváření charakteru a celkového pohledu na svět, svého vnitřního já, vztahu k druhým i společnosti jako celku.

Biblicky ji můžeme charakterizovat citátem: „Zasvěť už chlapce do jeho cesty, neodchýlí se od ní, ani když zestárne.“ (Př 22, 6)

Druhým úsek přípravy na manželství je etapa označována jako tzv. bližší příprava. Dle dostupné literatury se jedná obecně o období završení dospívání. Příprava dospívajících se má opírat o katechezi a směřovat ke stále obsáhlejšímu pochopení víry s vyzdvihnutím významu manželství, jakožto života muže a ženy založeného na vzájemném respektu a úctě vycházejícího z Božího obrazu. Typickým rysem této fáze je zaměření se na vzdělávací proces, který rozvíjí vštěpené hodnoty, postupně nabyté touhy, ale i překonávání překážek na cestě ke stanoveným cílům.

„Nikdo at' sebou nepohrdá proto, že jsi mladý, ale těm, kdo věří, buď vzorem v řeči, v chování, v lásce, ve víře, v čistotě.“ (1.Tm 4,12)

Poslední fází osobnostní přípravy, v rámci přípravy na manželství je etapa tzv. nejbližší přípravy. Tento díl celé osobnostní přípravy nás již směřuje přímo ke slavnostnímu svatebnímu obřadu konkrétního páru a k přípravám v těsné časové souvislosti se samotným obřadem. Jde o etapu, která zakončuje celý proces přípravy na manželství, zároveň se však v některých případech bude jednat o jedinou systematickou přípravu snoubenců na manželství. Je tak na každém knězi, aby v rámci své farnosti a věřících, zakomponoval právě do této etapy jednak znovuoživení témat prolínajících se právě předchozími etapami, ale zároveň také

---

toto rozlišení je úkolem pastýřů (např. AL č. 300). Kněží mají zainteresované osoby doprovázet a respektovat jejich rozhodnutí ve svědomí, a celá exhortace (jak bývá mylně interpretována především žurnalistickým prostředím) nehovoří se primárně o přípuštění rozvedených eucharistii!

⁴⁰ CIC/1938, kán. 1063/2: osobnostní přípravou na uzavření manželství, v níž se snoubenci připraví na posvátnost svého nového stavu a na jeho povinnosti.

možnost prvotního seznámení se s nimi. Zde je více než v jakékoli fázi přípravy položena koordinace, informovanost a zodpovědnost na každého z farářů. Jde o vedení k překonávání krizí, odpovědnému rodičovství a praktickému pochopení manželství. Z odborné literatury i vnitřních církevních předpisů lze stanovit cíle nejbližší přípravy: jako shrnutí přípravy, která již byla vykonána v etapách dřívějších, zvláště teologických, morálních a spirituálních obsahů, aby se vyplnily případné mezery v základním vzdělání; dalším cílem je obnova zkušenosti modlitby při exerciciích a dnech rozjímání konaných pro snoubence, kdy může být v setkání s Pánem objevena hloubka a krása nadpřirozeného života. Pokračujeme provedením vhodné liturgické přípravy, která předpokládá také aktivní účast snoubenců, přičemž se bude věnovat péče především svátosti smíření a navazuje zhodnocení, církevním právem stanovených, rozhovorů s farářem, aby mohl snoubence lépe poznat a zjistit tak, zda nic nebrání platnému a dovolenému uzavření manželství z pozice církve (především při sepisování církevního snubního protokolu, v němž jsou tyto zásadní otázky uvedeny a snoubencům pokládány). Do této oblasti by mohly patřit i zasnuby, pokud se pro ně snoubenci rozhodnou. Nejedná se o právně závazný slib, nýbrž o jakési vyjádření směřování k manželství ze strany konkrétního páru. Zasnoubení je definováno jako oboustranný příslib budoucího uzavření manželství., ovšem bez právních následků (a to v současném českém právu i v právu kanonickém), mimo možné náhrady škody, vzniklé z takového příslibu. Z pohledu církevního a liturgického existuje starší úprava obřadu zasnoubení v benedikcionálu (latinská předloha z r. 1984, české vydání z r. 1994 na s. 37–39) a novější úprava v dodatku druhého vzorového vydání svatebních obřadů (latinská předloha vydána v r. 1991, český překlad se připravuje k vydání), přičemž je možné konstatovat, že nová liturgická úprava nahrazuje starší úpravu z benedikcionálu.⁴¹ Poslední české vydání benedikcionálu,⁴² které obsahuje i žehnání snoubencům v době přípravy na svatbu (č. 155–169) pak bylo vydáno v roce 2013. Vždy se ovšem jedná pouze o liturgické slavení v rámci církve, nikoli o právně významnou skutečnost. Pokud by v důsledku zasnoubení došlo k nějakým nesrovnalostem, není možné nárokovat si i po tomto jakémsi příslibu uzavření

---

⁴¹ NĚMEC, Damián. Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo. Praha: Krystal OP, 2006, str.32-35

⁴² Název "benedikcionál" je odvozen z latinského "benedictio", "požehnání". Benedikcionál je liturgická kniha obsahující texty různých požehnání, která církev užívá. Tento posledně uvedený benedikcionál je překladem římského rituálu, nově uspořádaného podle ustanovení 2. vatikánského koncilu, do kterého byly na doporučení České biskupské konference vloženy další texty.

manželství, ale pouze maximálně náhradu škody, pokud taková vznikla v důsledku zasnoubení.⁴³ Obdobně upravuje problematiku zasnub i CCEO (Kán. 782 - § 1 a 2) který nadto konstatuje, že způsob zasnub upravuje partikulární právo církve vlastního obřadu.

Součástí této nejbližší osobnostní přípravy je i příprava právní, tj. úkony přesně vycházející z jednotlivých předpisů, jejichž splnění je podmínkou možnosti platného a pokud možno i dovoleného uzavření samotného manželství. Jde zde o proces, ve kterém se zjišťuje dovolenost a platnost následně uzavřeného manželství (především při sepisování tzv. snubního protokolu ve farnosti místa sňatku, za který odpovídá místní farář). Nejde tedy o samostatnou, vyloučenou etapu, ale o úkony spadající do nejbližší etapy konkrétní přípravy dvou nupturientů. Z církevních předpisů půjde zejména o směrnice o ohláškách a směrnice pro přípravu na svátost manželství, které jsou vydávány na základě CIC/1938.⁴⁴ Právo uzavřít manželství v kostele podléhá i předpisům pro uzavření manželství dané zákonem v České republice. Nyní je základním pramenem zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, v aktuálním znění. V praxi je tedy nezbytné jednání na matrice, v jejímž správním obvodu má být manželství uzavřeno. Konkrétními dokumenty k uzavření církevního manželství jsou uvedeny v následující podkapitole.

2.1.2. Konkrétní dokumenty potřebné k uzavření církevního manželství:

Pro uzavření církevního manželství je potřebné splnit i právní náležitosti vyplývající z právního řádu České republiky, tak jak je uvedeno v odstavci 2.2.1. této práce, ale také požadavky církve, i náboženské společnosti, která má možnost zabezpečovat církevní sňatky v ČR. Po splnění všech zákonných podmínek získají

---

⁴³ Srov. CIC/1983 v kán. 1062. Srov. také NĚMEC, Damián. Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo, s. 37-38: Zasnoubení je definováno jako oboustranný příslib budoucího uzavření manželství. Církevní právo nevyžaduje zasnoubení jako nezbytný element přípravy na manželství. V CIC/1917 v kán. 1017 byla požadována jeho písemná forma, a to k platnosti, přičemž bylo jasně stanoveno, že ze zasnoubení nevyplývá oprávnění vyžadovat uzavření manželství, pouze oprávnění k náhradě způsobené škody (především materiální). Ještě mírnější je úprava v CIC/1983 v kán. 1062, kde se již obecně nevyžaduje písemná forma zasnoubení a stanovení jeho náležitostí se ponechává partikulárnímu právu, konkrétně biskupské konferenci: v ČR ovšem taková právní úprava dosud neexistuje

⁴⁴ CIC, kán. 1067: Biskupská konference vydá předpisy o zjišťování u snoubenců, dále o ohláškách a jiných vhodných prostředcích zjišťování, které je nutno provést před manželstvím .

snoubenci hodlající uzavřít církevní manželství osvědčení, které právě konstatuje splnění podmínek ke sňatku z pohledu sekulárního práva. Toto osvědčení nesmí být při statečném obřadu starší než tři měsíce⁴⁵

Církevní evidenci sňatků tvoří církevní matrika sezdaných, kterou vede každá farnost.⁴⁶ Ta se ovšem vyplňuje až po proběhlém sňatečném církevním obřadu. Snoubenci pro zápis uzavřeného manželství (které garantuje sezdávající jménem církve, obvykle farář místa sňatku) do této matricy, předloží osvědčení vydané státní matrikou, ale navíc také rodné listy, potvrzení o křtu, potvrzení o absolvování přípravy na manželství, doklad k prokázání totožnosti a i zde je nutné vyplnit předepsaný tiskopis (žádost o uzavření církevního sňatku). Zápis o sňatečném obřadu do farní matricy je proveden po tomto slavnostním liturgickém ceremoniálu, a poté také matrice podepsán nevěstou, ženichem, svědky a oddávajícím duchovním. *Uzavřené manželství se zaznamenává také v knize pokřtěných, v níž je zapsán křest manželů. Jestliže manžel uzavřel sňatek jinde než ve farnosti, v níž byl pokřtěn, zašle co nejdříve farář místa, kde bylo manželství uzavřeno, oznámení o uzavření sňatku faráři místa křtu (tzv. zasílání informace Ne temere).*⁴⁷

2.1.3. Navazující etapa – svatební obřad jako takový

Na celou etapu přípravy k manželství, osobnostní i právní, tak jak jsou uvedeny výše, navazuje samotný svatební obřad v kostele, jenž je považován v církevním právu za samostatnou etapu, vznik manželství jako takového výměnou manželského souhlasu obou nupturientů. Jde o vrchol snoubenecké přípravy, tedy o završení osobnostní přípravy v její nejbližší formě. Mimo tuto hranici, můžeme zároveň určit hranici nové etapy, hranici počátku manželského života. Touto hraniční čarou mezi završením přípravy a počátkem manželství je udělení svátosti (které je v pohledu katolické církve chápáno jako vzájemné udělení výměnnou souhlasu mezi snoubenci zákonné způsobilými k takovému úkonu).

Samotný sňatečný obřad je ve většině případů slaven během mše svaté (pokud se jedná o manželství dvou víru praktikujících katolíků), nicméně není to nutnou

---

⁴⁵ § 13 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení

⁴⁶ CIC/1938, kán. 535/1. Opisy matrik křestních a oddacích jsou nadto obvykle uloženy v archívu diecézní kurie

⁴⁷ CIC/1938, kán. 1122

podmínkou. Jde spíše o jakousi vhodnost odevzdat se jeden druhému při současném slavení eucharistie, čím je dokonáno snoubení jednoho těla a jedné duše i skrze církev.

Slavnostní ceremoniál má určitý, stanovený průběh, s typickými fázemi (slovo Boží, manželský souhlas, požehnání snoubenců, požehnání prstenů, ...) do něhož oddávající zasvěti přítomné a snaží se o aktivní zapojení snoubenců, rodičů i svědků. Celkový dojem této slavnosti by měla dotvářet jeho detailní organizace dohodnutá se snoubenci v době bezprostřední přípravy na manželství – a to pak i za využití hlavního zpěváka, ministrantů, lektora, apod.⁴⁸

Biblický úryvek, charakterizující toto období může být: Přijmi ji. Podle Zákona a podle ustanovení zapsaného v Mojžíšově knize ti ji dáváme za manželku. Měj ji za ženu a doved' ji ke svému otci ve zdraví. A nebeský bůh ať vás provází svým pokojem. (Tób 7, 13)

2.2. Vznik manželství podle práva ČR

„Manželství vzniká svobodným a úplným souhlasným projevem vůle muže a ženy, kteří hodlají vstoupit do manželství (dále jen „snoubenci“), že spolu vstupují do manželství.“⁴⁹

Současná právní úprava pracuje v souvislosti s etapou uzavření manželství s více podstatnými pojmy. Tím prvním je pojem „snoubenci“. Jde o termín, jenž je užíván v souvislosti s označením muže a ženy, kteří spolu hodlají vstoupit do manželství. Můžeme tedy říci, že se jedná o jakousi legislativní zkratku nepřiznávající pojmu žádné právní účinky.⁵⁰ Pojem zasnub je de facto již v současné době právně irrelevantní. Znal ho sice AGBG jako „zatímní slib vstoupiti do manželství“ a již tedy

⁴⁸ ALFONSO KARDINAL LÓPEZ TRUJILLO: *Příprava na svátost manželství*. Vatikán 1996, str. 14-15

⁴⁹ § 656 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁵⁰ V období římského práva zasnoubení (*sponsalia*) znamenalo určitou fázi před sňatkem, jenž zakládal slib snoubenců. Již v tomto období se však nejednalo o právně závazné jednání. Jediná újma, která mohla vzniknout při bezdůvodném zrušení zasnub, byla ztráta práva k závdavku, neboli arrha sponsalicia, který při zasnubách věnoval snoubenec otci snoubenky. V druhém směru, který má významný vliv na náš současný právní řád, zejména v soukromoprávní oblasti, v germánské společnosti byly zasnuby (*desponsatio*) považovány za právní smlouvu mezi ženichem a poručníkem nevěsty (obvykle její otec), i zde byl poručníku předán dar (*dotatio*); zasnuby byly veřejného charakteru, šlo o sociální záležitost daného společenství. Následovaly další obligatorní fáze před samotným uzavřením manželství. (srov. ŠMÍD, Ondřej. ŠÍNOVÁ Renáta a kol. *Manželství*, str. 21-30)

bylo konstatováno, že – ač byl tento příslib proveden za jakýchkoliv okolností nebo podmínek, nezpůsobuje právního závazku,⁵¹ pouze v rodině odškodnění a majetkové jisté následky mohl mít. K účinnosti zákona o právu rodinném ze dne 7. prosince 1949 zasnoubení jako právní institut vymizel z českého právního řádu. Opětovně se alespoň pojem snoubenci vrátil do českého rodinného práva až novelou v roce 1988,⁵² a používá ho i současný občanský zákoník (§ 656). To, co ale zavedl zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník do českého právního řádu jako novinku je termín „sňatečný obřad“. Tento pojem tedy doposud v našem právu užíván nebyl. V manželském právu katolické církve je používáno termínu uzavření manželství či sňatek. V předchozích normách zabývajících se institutem manželství byl užíván pojem „svatební obřad“. Fakticky se tedy nejedná o nový institut, ale pouze o terminologické odlišení. Sňatečným obřadem (rozuměj občanským statečným obřadem) tedy označujeme situaci, kdy osoba jednající za orgán veřejné moci, položí snoubencům otázku, zda spolu chtějí vstoupit do manželství⁵³. Jde o obřad slavnostní, zahrnující splnění určitých podmínek, jejichž završením vzniká manželství. Je také nutno podotknout, že dříve, než dojde k samotnému slavnostnímu sňatečnému obřadu, musí snoubenci splnit zákonné náležitosti, které spočívají zejména v zajištění dokumentace stanovené zákonem č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonu, v aktuálním znění. Předkládané doklady musí mít náležitosti veřejných listin⁵⁴. Dokladovým náležitostem vzniku manželství je věnována následující podkapitola. Rodinné právo také používá obratu sňatečná způsobilost, kterou nabývá osoba zletilostí. Manželství nemůže uzavřít nezletilý, který není plně svéprávný. Soud může ve výjimečných případech povolit uzavření manželství nezletilému, který není plně svéprávný a dovršil šestnácti let věku, jsou-li pro to důležité důvody (tj. situace, kdy to je v souladu se společenským účelem manželství (těhotenství družky). V tomto případě nezletilý nabude svéprávnosti již v okamžiku uzavření sňatku, nikoliv tedy až dovršením 18 let věku. Podmínky, které stanovuje zákon⁵⁵ při statečném obřadu jsou: souhlasný projev vůle, přítomnost zákonem stanovených osob – svědkové a orgán veřejné moci.

⁵¹ Srov. Obecný zákoník občanský č. 946/1811, účinný od 1. 1. 1812, § 45

⁵² Srov. § 2 cit. novely“ „Muž a žena, kteří chtějí spolu uzavřít manželství (dále jen "snoubenci")“...

⁵³ §657 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁵⁴ <http://www.mvcr.cz/clanek/obcan-na-urade-manzelstvi-uzavreni-manzelstvi.aspx>

⁵⁵ § 656 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

2.2.1. Konkrétní dokumenty potřebné k uzavření občanského manželství:

Základním dokladem⁵⁶ pro matriku manželství, která tvoří státní evidenci uzavřených manželství je předepsaný tiskopis, jenž má formu dotazníku a ve kterém snoubenci vypisují své osobní údaje, vč. počtu předchozích manželství, nejvyššího dosaženého vzdělání, místa, kde hodlají sňatek uzavřít, jaké ponosou příjmení manželé a jaké jejich děti. Zároveň je nutné na matričním úřadu, který je určen jako správní obvodní úřad pro místo, které si snoubenci vybrali pro uzavření manželství, prokázat svou totožnost, a schopnost k uzavření manželství - tedy předložit rodné listy a popř. doklady o rozvodu předchozího manželství nebo úmrtí předchozího manžela a tedy zániku manželství smrtí jednoho z manželů.⁵⁷ U cizinců navíc doklad o státním občanství; výpis z evidence obyvatel o místě trvalého pobytu a výpis o svobodném stavu u cizince, je-li cizím státem vydáván. Doklad o právní způsobilosti k uzavření manželství, jde-li o cizince; vysvědčení o právní způsobilosti k uzavření manželství, jde-li o občana České republiky při uzavření manželství na zastupitelském úřadu České republiky v cizině.

---

⁵⁶ § 33 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení

⁵⁷ Jde-li o cizince, úmrtní list není třeba předkládat, je-li tato skutečnost uvedena v dokladu o právní způsobilosti k uzavření manželství

3. Zánik manželství

Existence člověka je bezesporu vymezena přírodními podmínkami i vírou, řízena zákony, více či méně organizována a hierarchicky uspořádána ve společenství. Právě skrze přírodu, víru, zákony, organizaci a společnost jsou lidem garantována práva a určeny povinnosti. Jedním z práv člověka je právo svobodně uzavřít manželství, tedy trvalé společenství muže a ženy založené na vzájemné úctě a podpoře s hlavním cílem vychovávat děti. Potud se více méně shodují teoretici, odborníci i laická veřejnost, ať už je jejich životní orientace, vyznání či filosofie jakkoliv zaměřená. Dále však již nastává oblast sporu a to bez jakýchkoliv pochybností u všech výše uvedených skupin. Na jedné straně jsou osoby, které podporují myšlenku, že tak, jak je garantováno právo manželství uzavřít, tak má každý právo nefunkční manželství zrušit. Na druhé straně stojí ti, jež považují za samozřejmé, že k existujícímu právu manželství uzavřít existuje i povinnost manželství udržovat a zachovat (i když ne za každé situace a nemožnosti – např. při ohrožení manželského partnera či dětí, ale minimálně i v situaci obtíží). V následujících kapitolách nebude cílem najít odpověď na to, která skupina je v právu, neboť taková jednoznačná odpověď, z mého pohledu, neexistuje. Cílem obou skupin by mělo být najít kompromis řešící problémy oblasti zániku manželství a přednést jej veřejnosti tak, aby práva a povinnosti byla v maximální možné míře zachována. Následující text se spíše věnuje jednotlivým faktickým možnostem zániku manželství ze dvou různých pohledů.⁵⁸

3.1. Zánik manželství podle kanonického práva

„Uznané a dokonané manželství nemůže být rozloučeno žádnou lidskou mocí a ze žádného důvodu s výjimkou smrti.“⁵⁹ Z právního řádu římskokatolické církve, stejně jako z projevů církve navenek lze jasně rozpoznat soustředěnost a systematickosti při uzavírání manželství, jakož i kladení obrovského důrazu na přípravu, porozumění a pochopení sebe sama ve společenství církve. Všechny tyto činnosti mají společný cíl, a to napomoci vážnému přístupu k institutu manželství, k pochopení jeho charakteru, který je církví chápán jako trvalý a celoživotní.

---

⁵⁸ ŠMÍD, Ondřej. ŠÍNOVÁ Renáta a kol. Rozvod manželství, str. 16-17

⁵⁹ CIC/1983, kán. 1141

K přijetí manželství jako práva svobodné volby spojeného v harmonii s povinností, jenž tato životní situace s sebou nese.

„Od počátku stvoření Bůh učinil člověka jako muže a ženu; proto opustí muž svého otce i matku a připojí se ke své manželce, a budou ti dva jedno tělo; takže již nejsou dva, ale jeden. A proto, co Bůh spojil, člověk nerozlučuj!“ (Mk 10,6-9)

I přes uvedený cíl církevního společenství zachovat manželství ve všech jeho vlastnostech, existují i v tomto řádu situace, kdy manželství zaniká. V textech kodexu kanonického práva 1983 lze pod toto téma podřadit Hlavu 9 „Uvolnění manželského svazku“, konkrétně její Článek 1: „Zrušení manželství“ a článek 2: „Odloučení za trvání manželství“. Na výše uvedené články pak navazují další ustanovení kodexu, zejména ty, které se nacházejí v Knize VII: „Soudní a mimosoudní řízení“. V tzv. procesu o prozkoumání platnosti manželství ovšem nejde o jeho zánik: presumuje se platnost manželství, pokud se neprokáže opak. Pokud se prokáže (obvykle právě touto cestou procesu prohlášení neplatnosti manželství) není to zánik, ale konstatování církevní autority, že manželství nikdy nevzniklo, byť jsme se domnívali, že ano (tzv. putativní manželství). V následujících odstavcích jsou detailně rozebrány důvody a možnosti zrušení či zániku manželství. V církevním právu nelze hovořit o ukončení manželství, neboť takový pojem ani koncept církevní právo, ve spojení s institutem manželství, vůbec nezná. Dle kanonického práva může manželství zaniknout smrtí (resp. prohlášením jednoho z manželů za mrtvého), nebo být zrušeno na základě určitých privilegií, směřujících obvykle k vyšší hodnotě než samo platné nesvátné manželství (typicky např. dobro víry v novém svazku).

3.1.1. Smrt

Soudní lékařství definuje smrt jako nezvratnou zástavu srdeční činnosti, k níž se návazně pojí nezvratná zástava dýchání a nezvratný zánik všech funkcí mozku.⁶⁰ Církev usuzuje, že člověk umírá, když jeho duše opouští tělo. V tomto ohledu je užitečné si připomenout, že *„smrt osoby je specifickou událostí, spočívající v naprostém rozpadu onoho jednotného a integrovaného celku, kterým je osobní já. Je důsledkem oddělení životního principu (či duše) od tělesné reality osoby. Smrt*

---

⁶⁰ ŠTEFAN J. a kol. : *Soudní lékařství a jeho moderní trendy*, str. 17

osoby, chápaná v tomto primárním smyslu, je událostí, kterou žádná vědecká technika ani empirická metoda nemůže přímo identifikovat. Přesto lidská zkušenost ukazuje, že jakmile nastává smrt, nevyhnutelně následují jisté biologické známky, které se medicína učí rozeznávat s rostoucí přesností.“ (Papež Jan Pavel II., promluva o transplantacích úmrtí, 29. srpna 2000)⁶¹. V situaci, kdy jeden z manželů zemře, je třeba mít toto úmrtí potvrzené veřejnou listinou.⁶² V případě takového prokázání úmrtí, jež je také zapsáno do farní knihy zemřelých, církevní manželství zaniká a to definitivním způsobem. Manželství jako celoživotní společenství (srov. kán. 1055) zaniká samo smrtí alespoň jednoho z manželských partnerů. Jediný kánon, který výslovně uvádí smrt jako zánik manželství, je kán. 1141, který stanoví, že svátostné dokonané manželství nelze rozloučit žádnou lidskou mocí, pouze smrtí.

3.1.2. Prohlášení manžela za mrtvého

Zvláštním případem, avšak jednoznačně spadajícím do této části, je zánik manželství prohlášením manžela za mrtvého. V případě, že člověk s vysokou pravděpodobností již nežije, ale není možné tuto skutečnost prokázat lékařským ohledáním a vystavením úmrtního listu, existuje právě institut prohlášení za mrtvého. Ten, kdo má na tomto prohlášení právní zájem, a pro účely této diplomové práce budeme předpokládat, že půjde o druhého z manželů, má možnost vyvolat řízení jednak dle sekulárního práva (kapitola 3.2.2.) a také dle práva kanonického. O případech prohlášení jednoho z manželů za mrtvého hovoří kán. 1707: *„Jestliže věrohodnou církevní nebo světskou listinou nelze zjistit smrt manžela, nepovažuje se druhý manžel za zbaveného manželského závazku, dokud diecézní biskup nevydal prohlášení o předpokládané smrti. Prohlášení podle § 1 může diecézní biskup vydat pouze tehdy, když bylo provedeno náležité vyšetřování a z výpovědí svědků a z veřejného mínění nebo z nepřímých důkazů získal mravní jistotu o smrti manžela. Nestačí pouhá nepřítomnost manžela, i když dlouho trvajících“*⁶³. Toto řízení o prohlášení člověka za mrtvého je řízením správním, nikoliv soudním, jak je tomu v sekulárním právu a je nutné, aby bylo vyvoláno před uzavřením nového manželství, i přesto, že žijící manžel má již rozsudek civilního soudu o prohlášení druhého

⁶¹ <https://www.tweetingwithgod.com/cs/content/437-kdy-je-clovek-mrtvy>

⁶² Úmrtní list - § 25 odst. 5 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu, příjmení

⁶³ CIC/1938, Kán 1707

manžela za mrtvého. Velký rozdíl mezi sekulárním a kanonickým právem v případě prohlášení za mrtvého je v následku, který nastane ve chvíli, kdy osoba, jenž byla prohlášena za mrtvou „obživne“, rozumějme, pokud taková osoba byla za mrtvou prohlášena mylně a v budoucnu se navrátí. V případě kanonického práva dochází k tomu, že se vždy znovu obnoví původní manželství, které prohlášením jednoho z manželů za mrtvého zaniklo, a to dokonce i v tom případě, že žijící manžel již uzavřel manželství nové (o důsledcích v civilních věcech ve stejné problematice se budeme věnovat v příslušné kapitole). Okamžikem obnovy původního manželství se nové manželství, pokud bylo uzavřeno, stává neplatné na základě zákonné překážky. Z pohledu vnitřních norem církevního práva tak hovoříme, v případě prohlášení smrti jednoho z manželů, spíše za tzv. relativní zánik manželství.⁶⁴ Východní kodex (CCEO) má tuto problematiku upravenou v části Řízení o předpokládané smrti manžela prakticky totožně v kán. 1383, prohlášení může eparchiální biskup vydat jen tehdy, když po provedení přiměřených šetření, z výpovědí svědků, z veřejného mínění nebo z jiných náznaků získá mravní jistotu o smrti manžela. Pouhá, i sebedelší, nepřítomnost manžela nestačí a v nejistých a složitých případech se eparchiální biskup v hranicích území patriarchální církve má obrátit o radu k patriarchovi, ostatní eparchiální biskupové k apoštolskému stolci.⁶⁵

I přes výše uvedené, lze konstatovat, že smrt, je z pohledu kanonického práva zánikem manželství „ideálním“, neboť jediné zde došlo k naplnění podstatné vlastnosti manželství, církví stanoveného, a to nerozlučitelnosti. Naopak připouštěné řízení prohlášení jednoho z manželů za mrtvého je z pohledu práva kanonického pouze relativním způsobem zániku manželství (na rozdíl českého rodinného práva): v případě, že by se i po řízení a konstatování o prohlášení za mrtvého tento manželský partner nečekaně objevil a „obživl“, obživlo by i toto původní manželství.⁶⁶

3. 1. 3. Nedokonané manželství

V kapitole „Vznik manželství“ byla nastolena otázka, která v určitých směrech a jistých obdobích „hýbala“ vědeckými a odbornými kruhy, zabývající se přímým

---

⁶⁴ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo.*, str. 30

⁶⁵ CCEO kán. 1383, § 1 – 4

⁶⁶ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo.*, str. 31

okamžikem vzniku manželství. V této kapitole se dotkneme stejné otázky, ovšem uchopené z jiné podstaty. I přesto, že z řešené otázky vyvstala odpověď, tedy, že manželství vzniká okamžikem souhlasného projevu snoubenců, v kanonickém právu je požadováno, pro vznik celistvého manželství i tělesného propojení muže a ženy. Manželství, ve kterém k tomuto tělesnému propojení nedošlo je sice také platné a svátostné, avšak nedokonané. Takové manželství je možné, dle kanonického práva zrušit. Jediným možným prostředkem k anulování je dosažení mimořádné milosti. Je nutné zdůraznit, že na toto zproštění není právní nárok a naopak je nutné, aby byly splněny všechny, církevními normami, stanovené podmínky. Mezi základní předpoklady, na základě kterých může být tato milost udělena patří to, že dané řízení (*super rato*) je započato na návrh, ať už obou manželů nebo jen jednoho z nich, současně také musí být oba či alespoň jeden z manželů být pokřtěn.⁶⁷ Návrh jednoho z manželů může být podán i proti vůli manžela druhého. Dotčené řízení je dvojstupňové. První fáze, tzv. přípravné řízení se zaměřuje právě na zjištění inkonsumace, tedy nedovršení manželství započatím intimního manželského života.⁶⁸ Tzv. „*super rato* řízení“ probíhá na úrovni diecéze, jde o informační řízení a může probíhat jednak formou soudní (rozhoduje soud) a jednak správní (rozhoduje biskup). Druhá fáze pak postupuje před soud Římské roty v Římě.⁶⁹ Rozhodnutí nemůže však být vydáno jen na základě zjištěné inkonsumace, je třeba, aby navíc existoval i spravedlivý důvod pro rozvázání manželství. Pokud žádost bude úspěšná, bude vydána tzv. „dispens“, tedy výjimka ze zákona. Udělovat tuto výsadu má právo pouze papež. Rozhodnutí je vydáno papežským reskriptem.⁷⁰ Takto udělenou dispens je nutné zapsat do církevní matriky. Také CCEO (kán. 1384) v tomto řízení k dosažení rozloučení nedokonaného manželství (stejně jako v případech a rozloučení ve prospěch víry – *in favorem fidei*, tzv. *privilegium petrinum*) odkazuje na zvláštní předpisy⁷¹ vydané Apoštolským stolcem (stejně jako v západní katolické církvi).

⁶⁷ Dle klasického dělení manželství podle náboženského významu, tak hovoříme o svátostném manželství (*matrimonium sacramentale*) a nesvátostném manželství (*matrimonium naturale*) – srov. NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo.*, str. 22

⁶⁸ Pohlavní styk musí být chtěný, svobodný, vědomý po uzavření platného manželství (srov. *Encyklopedie českých právních dějin, XI. svazek - řízení. KOMPASOVÁ MARTINÁKOVÁ I.: Řízení před církevními soudy, str. 326*

⁶⁹ Rota Romana (Římská Rota) je řádnou odvolací instancí Apoštolského stolce (obvykle jako třetí instancí), mimořádně může být první instancí. Pečuje také o jednotnou judikaturu v církvi.

⁷⁰ *Encyklopedie českých právních dějin, XI. svazek - řízení. MENKE M.: Řízení mimosoudní v kanonickém právu, str. 266 - 272*

⁷¹ Menke, M. *Soudnictví římskokatolické církve v českých zemích v období kodifikovaného práva*, Olomouc, VUP, 2015, s. 19 – 20: Pro řízení *super rato* je tímto předpisem *Litterae Circulares de*

3. 1. 4. Privilegium Paulinum

Privilegium Paulinum, nebo-li Pavlovské privilegium vychází z ustanovení sv. Pavla: *Ostatním pravím já, a ne už Pán: Má-li někdo z bratří ženu nevěřící a ona je ochotna s ním zůstat, ať ji neopouští. A má-li žena muže nevěřícího a on je ochoten s ní zůstat, ať ho neopouští. Nevěřící muž je totiž posvěcen manželstvím s věřící ženou a nevěřící žena manželstvím s věřícím mužem, jinak by vaše děti byly nečisté; jsou však přece svaté! Chce-li nevěřící odejít, ať odejde. Věřící nejsou v takových případech vázáni. Bůh nás povolal k pokoji (1Kor 7,12).*

Jak bylo již dříve uvedeno, klasické dělení manželství lze chápat z pohledu náboženského významu jako svátostné nebo nesvátostné, v některé literatuře označováno jako tzv. přirozené. Druhá uvedená forma může mít své modifikace, a sice manželství mezi dvěma nepokřtěnými nebo manželství mezi pokřtěným a nepokřtěným. Způsob zrušení manželství, kterému je věnována tato část se týká právě manželství nesvátostného, chcete-li přirozeného, konkrétně takového, které je uzavřeno mezi dvěma nepokřtěnými lidmi. Toto je základní podmínka pro možnost zrušení manželství za aplikace Privilegia Paulina. Podstatou tohoto privilegia je konflikt manželství a víry. Dle odborné literatury se tedy jedná o jeden z typů zrušení manželského svazku ve prospěch víry. V praxi půjde o situaci, kdy jeden z manželů po uzavření civilního sňatku (resp. často také až po jeho rozvodu), přejde na cestu katolické víry a přijme svátost křtu, druhý z manželů však tuto možnost neakceptuje ani nerespektuje, a nadále zůstává nepokřtěný. Ovšem ani zde není celý proces tak jednoduchý, jak by se mohlo z předchozích vět zdát. I zde existuje ucelené administrativní řízení a formální postup, jenž musí být, ve většině případů, naplněn a jehož cílem je zjištění, zda je možné toto privilegium aplikovat. Normy katolické víry o něm hovoří konkrétně v kán. 1043-1047. Je zde jednoznačně řečeno, že strana, která chce odejít⁷², musí ještě před tím dostat možnost v manželství setrvat (pokud

---

processu super matrimonio rato et non consumato Kongregace pro bohoslužbu a svátosti z 20. 12. 1086 In Comm 20 (1988) 78–84. Pro proceduru in favorem fidei pak instrukce *Normae de confi ciendo processu pro solutione vinculi matrimonialis in favorem fi dei Potestas Ecclesiae* vydaná Kongregací pro nauku víry 30. 4. 2001; tato však nebyla publikována v Acta Apostolicae Sedis ale přímo zaslána biskupům a ordinářům.

⁷² CIC/1983, kán. 1143 §2: § 2. Za odchod nepokřtěné strany se považuje, jestliže nechce s pokřtěnou stranou spolu bydlet nebo pokojně spolubydlet bez urážení Stvořitele, pokud jí pokřtěná strana nezavdala po křtu spravedlivý důvod k odchodu.

tedy manželské soužití trvá), resp. je jí úřední osobou, ordinářem⁷³, položena otázka, zda nechce také přijmout svátost křtu, a nebo zda v manželství chce nadále setrvat a akceptovat víru druhého z manželů. Odpověď není vyžadována hned, je stanovena lhůta. Pokud se vůbec nevyjádří, je toto považováno za zápornou odpověď. Za zákonem stanovených podmínek lze od tohoto úředního postupu upustit.⁷⁴ Pokud se podíváme do historie, existoval ještě jeden názor na užití tohoto privilegia. Podstatou druhého názoru sv. Augustina, bylo, že manžel, u kterého nezáleželo na tom, kdy přijal svátost křtu, by se mohl z vážných důvodů kvůli víře odloučit od své nepokřtěné manželky, ale nesměl by se znovu oženit⁷⁵. Názor sv. Pavla, mezi křesťanskými teology, však převážil.

Žádost o udělení povolení aplikovat toto privilegium se podává k biskupovi, který je po přezkoumání podmínek (čímž může pověřit pracovníka kurie, církevního soudu atp.), udělí či neudělí. Nejdůležitějším zjišťováním po praktické stránce zde je, zda druhá strana zůstala nepokřtěná a to také bývá problematické: nejjednodušší způsob, jak toto zjistit, je dotázat se této strany: pro obtížnost komunikace mezi bývalými partnery však toto zjišťování naráží Původní manželství, však nezaniká, jak by se mohlo zdát, přijetím křtu jednoho z manželů, nebo udělením dispens, avšak teprve případným uzavřením nového manželství.

Víra, jako tzv. vyšší dobro, tak dostává privilegiem přednost před zásadně nerozlučitelným manželstvím.⁷⁶ CCEO upravuje řízení o aplikaci privilegia paulina stejným způsobem jako západní CIC v kán. 854 - 858

---

⁷³ Nositel církevního úřadu v podstatě na úrovni biskupa. Je nositelem řádné výkonné moci v diecézi nebo v řeholním institutu. V diecézi jsou ordinářem: diecézní biskup a generální vikář. V řeholním institutu je ordinářem vyšší řeholní představený (provinciál atp. a jeho zástupce). Srov. CIC, kán. 134: V právu se jménem ordinář rozumí kromě papeže diecézní biskupové a jiní, kteří, i když jen na čas, jsou představenými nějaké partikulární církve nebo společenství jí rovnocennému podle předpisů Kánon 368, a také ti, kteří v nich mají generální řádnou výkonnou moc, totiž generální a biskupští vikáři, a také - pro své vlastní členy - vyšší představení klerických řeholních institutů papežského práva a klerických společností apoštolského života papežského práva, kteří mají alespoň řádnou výkonnou moc. V CCEO odpovídá tomuto termínu označení hierarcha

⁷⁴ CIC/1983, kán. 1144 §2: místní ordinář může ze závažného důvodu dovolit, aby se úřední dotaz učinil před křtem, dokonce smí od úředního dotazu dispenzovat, ať před křtem nebo po něm, pokud z řízení alespoň zkráceného a mimosoudního vyšlo najevo, že se úřední dotaz nemůže uskutečnit nebo bude bez užitku

⁷⁵ KAŠNÝ J. *Privilegium Paulinum*. [online]. Dostupné na: <https://www.studiatheologica.eu/pdfs/sth/2001/04/05.pdf>

⁷⁶ *Encyklopedie českých právních dějin, XI. svazek - řízení. KOMPASOVÁ MARTINÁKOVÁ I.: Řízení před církevními soudy, str. 349*

3. 1. 5. Privilegium Petrinum (*in favorem fidei*)

Privilegium Petrinum je druhá možnost zániku manželství ve prospěch víry. Tento charakteristický rys vyplývá již z jejího oficiálního názvu – „Rozvázání manželského svazku ve prospěch víry“ (*solutio vinculi matrimonialis in favorem fidei*). Označení Privilegium Petrinum neboli tzv. petrovské privilegium se zažilo spíše jako kratší a stručnější označení, nikoliv však oficiální. Jednou z příčin tohoto neoficiálního označení je také považována velmi úzká podobnost s privilegiem Pavlovým, a vázaností tohoto privilegia na papežský úřad. Dalším specifickým tohoto privilegia je to, že o něm není jediná zmínka v CIC 1983 (byť ještě návrh textu CIC z roku 1980 toto řízení obsahoval). Jde o postup, jenž byl zaveden praxí a ve svém základu vychází z Instrukce kongregace posvátného officia (1934), která byla vydána za pontifikátu papeže Pia X. Důvodem sepsání této instrukce byl narůstající počet žádostí o zrušení manželství a vznikla tedy snaha a potřeba sjednocení postupu církve při vyřizování těchto žádostí. Zároveň však tato instrukce nebyla až do roku 1969 oficiálně publikována, neboť zde byla důvodná obava, z nařknutí katolické církve, že podporuje rozvody manželství. Do zmíněného období byl tedy tento předpis šířen pouze rozesláním místním ordinářům. Jde o soubor vnitřních norem katolické církve, jenž ve svém obsahu hmotného a procesního celku tvoří základní principy institutu zániku manželství ve prospěch víry.⁷⁷ Tato instrukce byla samozřejmě v průběhu doby „novelizována“, resp. byly vydávány instrukce nové, charakterizující každá svou dobu a vývoj společnosti. Poslední takovou, jenž upravuje popisované téma je Instrukce kongregace pro nauku víry *Potestas Ecclesiae* z roku 2011.⁷⁸

Stejně jako předchozí možnost zániku manželství má i tzv. Privilegium Petrinum své přesně vymezené podmínky, které je nutné splnit. Nejzásadnější podmínkou je, že se jedná o nesvátostné manželství. Což však sebou přináší více možností a kombinací, na které lze toto privilegium aplikovat. Konkrétně půjde o manželství, kdy jedna strana je nepokřtěná a druhá pokřtěná mimo katolickou církev. V tomto případě lze podat žádost jak ve prospěch nepokřtěné strany, pokud chce přijmout křest v katolické církvi, ale také ve prospěch strany pokřtěné, avšak nevyznávající katolickou církev, jenž chce v budoucnu dle katolické víry žít a tedy na ni přestoupit.

⁷⁷ KAŠNÝ J. *Zrušení manželství in favori fidei*. Historicko-kanonická studie., str. [online]. Dostupné na: <https://studiatheologica.eu/pdfs/sth/2005/01/02.pdf>

⁷⁸ DUDA, Ján. *Katolické manželské právo*. Spiš: Spišská kapitula, 1996., str. 183

Druhým způsobem může být situace, manželství mezi dvěma osobami nepokřtěnými, která nemohou být rozloučena z důvodu privilegií uvedených v kodexu kanonického práva. Třetí (pravděpodobně v našem prostředí nejčastější) model je manželství uzavřené před katolickou církví na základě dispense od překážky různosti náboženství.⁷⁹ Ať už jde o kteroukoliv popsanou situaci je řízení dvojstupňové. První část instruktážního řízení probíhá na úrovni diecéze kde je přijata žádost na papeže o rozloučení společně s požadovanými náležitostmi.⁸⁰ Tímto krokem je řízení zahájeno, kromě žadatele je se započítám řízení seznámen také dřívější manžel (manželka). V této fázi dochází ke zjišťování informací potřebných k předpokládanému zániku manželství, tedy především zkoumání, zda žádající strana nedala podnět k rozpadu předchozího manželství, jako i např. zkoumání víry žadatele, či toho, zda se jedná o skutečné dobro víry v dalším zamýšleném manželství. Po získání všech informací, dokumentů a morální jistoty o žadateli nastává posun k druhé části řízení, která se odehrává u Kongregace pro nauku víry a následně u papeže, který jediný má právo rozhodnout. V případě, že celé řízení je zakončeno rozvázáním manželství, je nutné tuto skutečnost zapsat do matriky křtu i manželství. Předchozí manželství účinkem rozhodnutí papeže s okamžitou platností zaniká. Toto je další velký rozdíl oproti Privilegiu Paulinum, kde manželství zaniká až v okamžiku uzavření manželství nového.

3. 1. 6. Privilegium výběru manžela/manželky

Tento způsob zániku manželství je pro současné společenství v naší zemi spíše exotickou možností, avšak kanonické normy jsou normy pro věřící bez ohledu na území státu, čas i náhled společnosti.

Nepokřtěný, který má současně více nepokřtěných manželek, smí si po přijetí křtu v katolické církvi, jestliže je pro něho tvrdé zůstat s tou, kterou si vzal jako první,

⁷⁹ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo.*, str. 182-183

⁸⁰ Podle papežské směrnice a praxe instruktorů pro tato řízení, se jedná o tyto dokumenty: 1)Žádost papeži; 2)Doporučení duchovního správce žadatele;3)Prohlášení nepokřtěné strany (+ jejího svědka) o tom, že nikdy nepřijala křest; 4)Potvrzení o církevním sňatku pokud se jednalo o kanonické manželství; 5)Kopie snubního protokolu včetně kopie o udělení dispense „disparitas cultus“ pokud se jedná o tuto situaci; 6)Potvrzení o křtu žadatele; 7) Potvrzení o křtu toho, s kým žadatel hodlá uzavřít manželství; 8) Rozsudek civilního soudu o rozvodu manželství; 9) Potvrzení o uzavření civilního manželství (pokud strana žádající již uzavřela nové církevní manželství, které si přeje zplatnit před Církví); 10) Prohlášení nového partnera, s kterým žadatel hodlá uzavřít církevní manželství a 11)Seznam svědků (alespoň dva+partner, s kterým žadatel hodlá uzavřít církevní manželství)

*ponechat jednu z nich a ostatní musí propustit. Totéž platí o nepokřtěné ženě, která má současně více nepokřtěných manželů.*⁸¹

CCEO upravuje tuto problematiku také obdobnými slovy k kán 859.

Jak lze rozpoznat z textu obou kodexů kanonického práva, tato forma zániku manželství se týká polygamiího manželství, tedy více manželských vztahů uzavřených současně. V našich zemích se již s tímto typem zániku setkat nemůžeme, neboť není právním řádem české republiky polygamií manželství povoleno a naopak se jedná o trestný čin.⁸² V jiných zemích taková forma manželství možná je a zde přichází na řadu výběr manžela či manželky. Tato forma zrušení manželství má své kořeny zhruba v 16. století, kdy byly do všech koutů světa vysílány mise, jež měly šířit křesťanství. Při svých cestách nacházeli misionáři obyvatele, jenž chtěl vstoupit na cestu katolické víry, avšak často jim v tom také bránily různé rodinné, chcete-li manželské překážky, jako právě např. polygamie či manželský svazek uzavřený a stále platný v jiné zemi (zejména u násilně odvedených otroků). Pro tyto situace byla misionářům povolena určitá konání na podkladě papežských konstitucí, platící pouze pro dané misijní oblasti.

*Co se týká jejich manželství ... stanovíme, že je třeba zachovat toto: Ti, kteří před obrácením měli podle svých tradic více manželek a nepamatují si, kterou si vzali jako první, když se obrátí na víru, ať si vezmou tu z nich, kterou chtějí, a s touto uzavřou manželství nyní (per verba de praesenti), jak je to pravidlem. Ti, kteří si pamatují, kterou si vzali jako první, ať si ji ponechají a ostatní propustí.*⁸³

V kontextu výše uvedeného mám na mysli zejména dvě papežské konstituce: *Altitudo divini consilii* papeže Pavla III. a *Romani Pontificis* papeže Pia V. v návaznosti na těchto dvou dokumentech byl vydán ještě jeden, který je v této práci součástí kapitoly 3.1.6. Bezpochyby je zde zřejmá podobnost textů papežských konstitucí a kodexu kanonického práva. Citované dokumenty byly po dlouhá staletí brány za pouhé „interní“ předpisy regulující určitou dobu a určité odvětví, přičemž ani v odborných kruzích nebyly přespříliš diskutovány. Teprve později, zhruba v polovině

---

⁸¹ CIC/1983, kán. 1148 §1

⁸² § 194 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník: Dvojí manželství (1) Kdo za trvání svého manželství uzavře manželství jiné, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta. (2) Stejně bude potrestán, kdo uzavře manželství s osobou, která již je v manželství jiném.

⁸³ KAŠNÝ J. Zrušení manželství na základě tří papežských konstitucí z 16. století. Historicko-kanonická studie [online]. Dostupné na: <https://studiatheologica.eu/pdfs/sth/2004/03/05.pdf>

20. století, v důsledku rozvoje a změn ve společnosti byly také v současné podobě zakotveny do všeobecného církevního práva.⁸⁴

3. 1. 7. Privilegium zajetí

Nepokřtěná osoba, která přijala křest v katolické církvi, a nemůže obnovit spolužití s nepokřtěným manželem z důvodu zajetí nebo pronásledování, smí uzavřít nové manželství, i když druhá strana mezitím přijala křest, při zachování kán. 1141⁸⁵.

V CCEO upravuje tuto problematiku taktéž totožně kán. 860.

I tuto část kodexu kanonického práva je nutné vykládat v historických souvislostech uvedených v předchozí kapitole. Zánik manželství tzv. privilegium zajetí se vztahuje přímo na situace s násilně odvečenými otroky, zejména Africkými, a jejich dalším životem ve víře a manželství. V praxi šlo tedy o to, že násilně odvedení otroci do cizí země zde byli ochotni přijmout katolickou víru a v ní uzavřít manželství. Problém nastal ve chvíli, kdy byli ve své původní zemi již oddáni a toto manželství bylo stále platné. Pak bylo použito právě tohoto privilegia a otroci mohli na novou víru přejít, i znovu uzavřít manželství.

3.2. Zánik manželství podle práva ČR

Na tématu zániku manželství lze nad nejvíce spatřit rozdílnost právě mezi kanonickým právem a právním řádem české republiky. Právní řád našeho státu, na rozdíl od toho církevního, jak je stanoveno výše, počítá už od počátku s možností zániku manželství, resp. jeho ukončení. Dle zákonodárce lze manželství ukončit pouze z důvodů stanovených zákonem, přičemž v části spadající do manželského, resp. rodinného práva upravuje pouze institut rozvodu. Další možnosti zániku či ukončení manželství lze najít v jiných částech občanského zákoníku, nebo je dovodit výkladem příslušného ustanovení.

---

⁸⁴ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo.*, str. 179 – 180

⁸⁵ CIC/1983, Kán. 1149

3. 2. 1. Zánik manželství smrtí

Konec, úmrtí, zánik, odchod, skon, exitus, smrt. Všechny tyto pojmy znamenají jediné. Zánik osoby, resp. právní osobnosti člověka.⁸⁶ Jde o závěrečnou fázi umírání. Nastalá smrt vyvolává účinky do budoucna. Jedním z takových účinků je i zánik manželského svazku zemřelé osoby. Jde o tzv. přirozený způsob zániku manželství. Obě odvětví zahrnutá v této diplomové práci se v tomto bodě absolutně shodují. Smrt, jakožto určitý pojem, lze obsáhnout z více úhlů pohledu. Z pohledu lékařského je smrt nezvratná zástava srdeční činnosti, k níž se návazně pojí nezvratná zástava dýchání a nezvratný zánik všech funkcí mozku. Aby mohla být konstatována smrt, je potřeba důkazu smrti a pro účinky, jež smrt člověka vyvolává je neméně důležité také určení okamžiku smrti, momentum mortis. Zde se již promítá i hledisko právní. Zákon hovoří o nutnosti prohlédnutí těla mrtvého a následné sepsání veřejné listiny o této právní události. Podrobné provedení této zákonné normy lze nalézt v zákoně č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách. Ve svém § 83 – 86 konkretizuje postup při úmrtí, tedy povinnost ohlášení úmrtí, prohlídku zemřelé osoby, určení potřebnosti pitvy, apod. V souvislosti s tímto tématem je neméně důležité zaměřit se na další pramen práva, a to zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení. Opět zde najdeme konkrétní paragrafy zabývající se mimo jiné státní evidenci úmrtí.

Jak lze postřehnout téma smrti, postupů a procesů s ní spojených najdeme ve spoustě zákonných úprav. Ani v jedné, a to zejména v občanském zákoníku, jakožto základní obecné úpravě, nenajdeme však konkrétní ustanovení, které by doslovně hovořilo o tom, že smrtí člověka manželství zaniká. Avšak v průběhu celé obecné právní úpravy se setkáváme s normami, které o daném hovoří jako o faktu. Jde např. o majetkové povinnosti a práva při zániku manželství⁸⁷, nebo o bydlení po zániku manželství⁸⁸, apod. Zároveň toto dovozujeme ze ztráty právní osobnosti, neboť manželství je osobním statutem.

---

⁸⁶ § 23 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁸⁷ § 764 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník: Zanikne-li manželství smrtí manžela, posoudí se majetkové povinnosti a práva bývalých manželů v rámci řízení o dědictví podle toho majetkového režimu, který existoval mezi manžely, popřípadě i podle pokynů, které zemřelý manžel ještě za svého života ohledně svého majetku pro případ smrti učinil; jinak se použijí pravidla uvedená v § 742, s výjimkou § 742 odst. 1 písm. c), ledaže se pozůstalý manžel dohodne s dědici o vypořádání jinak.

⁸⁸ § 766 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník: (1) Zaniklo-li manželství smrtí manžela a manželé měli společné nájemní právo k domu nebo bytu, v němž se nacházela jejich rodinná

3. 2. 2. Zánik prohlášením manžela za mrtvého

Kromě úmrtí člověka, u kterého lze prohlédnout tělo a napsat o této události zprávu mohou ale nastat i situace, kdy zákonem stanoveným způsobem nelze tělo prohlédnout, nelze tedy lékařsky konstatovat smrt, resp. nelze vydat protokol o prohlídce mrtvého a správní orgán tak nemá podklad pro vystavení úmrtního listu. Důležité však je hledisko, zda smrt daného člověka se vzhledem k okolnostem jeví jako jistá nebo zda lze mít důvodně za to, že člověk zemřel. Tato slovní spojení jsou natolik důležitá, že oddělují dvě zcela různé situace a zejména určují užití hmotného a procesního práva. Za prvně zmiňovaným souslovím spatřuje zákonodárce situaci, kdy byl např. člověk účasten takového hromadného neštěstí, kdy je určité, že smrt nastala, avšak nelze provést zákonem předepsané úkony o prohlídce těla. Zde pak rozhoduje soud. Podle českého právního řádu patří toto řízení do tzv. zvláštních řízení soudních a řídí se zákonem č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Smrt je prohlášena soudním rozhodnutím, jehož součástí je zároveň i určení dne smrti. Hovoříme o prohlášení za mrtvého na základě důkazu smrti.

Je velmi nutné nezaměňovat tento institut a celé procesní řízení s řízením o prohlášení manžela za mrtvého na základě domněnky smrti. Toho se týká sousloví druhé v pořadí, tedy pokud se lze právoplatně domnívat, že člověk zemřel. I zde tedy bude o smrti a dnu úmrtí rozhodovat soud a to na návrh oprávněné osoby. Za takovou osobu považujeme toho, kdo má na prohlášení právní zájem, tedy toho, kdo prokáže, že prohlášení soudu zasáhne do jeho právního postavení.⁸⁹ Postup bude také dle zákona o zvláštních řízeních soudních a aplikovány budou shodné ustanovení jako v případě řízení o prohlášení za mrtvého na základě důkazu smrti, avšak zde musí být řízení zahájeno striktně na návrh.⁹⁰ Obecná právní úprava manželství, při užití domněnky smrti ve svém textu doslova mluví o tom, že v případě takového prohlášení zaniká manželství a to dnem, které je v rozhodnutí soudu určeno jako den smrti. Manželství zde tedy zaniká zpětně. V případě, že by v budoucnu nastala situace, kdy osoba prohlášená za mrtvou byla takto označena chybně, a tedy nebyla mrtvá, k obnovení manželství již však nedojde.

---

domácnost, zůstane nájemcem bytu pozůstalý manžel. Svědčilo-li manželům k domu nebo bytu společně jiné závazkové právo, zůstane oprávněným pozůstalý manžel

⁸⁹ MELZER Filip, TÉGL Petr a kol. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1 – 117, str. 471

⁹⁰ § 55 zákona 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

V kontextu předchozích dvou bodů lze říci, že pro účely této diplomové práce není podstatné, jakým způsobem je smrt konstatována, či určena, ale je podstatné pouze to, že smrt nastala. Manželství tedy smrtí jednoho nebo obou manželů zaniká a důsledky, které poté nastanou jsou analyzovány dále, v kapitole 6.

3. 2. 3. Zánik manželství rozvodem

*Manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení*⁹¹. V případě naplnění těchto právem stanovených podmínek lze manželství rozvést. Z pohledu práva se jedná o tzv. kvalifikovaný rozvod, což je v současné legislativní praxi jediný možný důvod ukončení manželství. Svůj hluboký základ má tento kvalifikovaný rozvod již v právní úpravě rodinného, resp. manželského práva první republiky. Do této jurisdikce byl sice z větší části recipován právní řád Rakouska-Uherska, avšak v této oblasti došlo k úpravě regulace tzv. manželskou novelou.⁹² Po zmíněné novelizaci došlo k rozlišování rozvodu (dle dřívější terminologie rozluky⁹³), jenž byl založen na dohodě manželů anebo rozvod, o který žádá pouze jedna strana. Ať už šlo v minulosti o jakýkoliv typ rozvodu, vždy se soud tázal po příčině. Na rozdíl od současné právní úpravy existovalo v této době více důvodů pro rozvod a na rozdíl od současného pojetí rozvodu se dříve zaměřovalo právu na vinu jednoho z manželů⁹⁴.

⁹¹ § 755 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁹² Zákon č. 320/1919 Sb., zákon, kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství

⁹³ v historii našeho právního řádu měly pojmy užívané v souvislosti se zánikem manželství jiný význam, než jak je užíváme dnes. Životní situaci, kterou dnes nazýváme „rozvodem“ dřívější zákon označoval „rozlukou“ a naopak pojem „rozvod“ byl používán k označení „separace“, což je v dnešní době pojem užívaný výhradně kanonickým právem

⁹⁴ § 13 zákona č. 320/1919 Sb.: O rozlukou každého manželství žalovati lze:

- a) dopustil-li se druhý manžel cizoložství;
- b) byl-li pravoplatně odsouzen do žaláře nejméně na tři léta, nebo na dobu kratší, avšak pro trestný čin vyšší z pohnutek, nebo spáchaný za okolností svědčících o zvrhlé povaze;
- c) opustil-li svého manžela zlomyslně a nevrátil-li se na soudní vyzvání do šesti měsíců. Není-li pobyt jeho znám, budiž soudní vyzvání učiněno veřejně;
- d) ukládal-li druhý manžel o manželův život nebo zdraví;
- e) nakládal-li jím vícekrát zle, ubližoval-li mu těžce, neb opětovně ho na cti urážel;
- f) vede-li zhýralý život;
- g) pro trvale nebo periodicky probíhající chorobu duševní, která trvá tři léta; pro těžkou duševní degenerací vrozenou nebo získanou, čítaje v ni těžkou hysterii, pijáctví nebo navyklé nadužívání nervových jedů, jež trvá dvě léta; pro padoucí nemoc, trvající aspoň rok s nejméně šesti záchvaty v roce nebo s přidruženou duševní poruchou;
- h) nastal-li tak hluboký rozvrat manželský, že na manželích nelze spravedlivě požadovati, aby setrvali v manželském společenství. Rozlukou nelze vysloviti k žalobě manžela, který rozvratem je převážně vinen;

Jedním z důvodů rozvodu byl i tzv. nepřekonatelný odpor. Jediný důvod, který musel vyjít z vůle obou manželů. V daném případě však mohl soud před tím, než vyslovil rozluku (dnes rozvod) manželství rozhodnout o rozvodu od stolu a lože (tzv. separace). Až po uplynutí zákonných lhůt se nepřekonatelný odpor považoval za definitivní a manželství bylo rozloučeno (rozvedeno).⁹⁵ K ustálení pojmosloví do dnešní podoby došlo za účinnosti nového zákona o právu rodinném⁹⁶ a legislativně byl v sekulárním právu zaveden pouze termín „rozvod“, který označoval trvalé ukončení manželství. Kromě úpravy terminologie se institut rozvodu přiblížil dnešní úpravě i v tom, že zavedl již pouze jednu možnou příčinu rozvodu manželství, a to trvalý a hluboký rozvrat. Co setrvalo v zákoně i nadále byl bezpochyby princip viny, od něž bylo upuštěno až v zákoně o rodině⁹⁷. Jistě vývojem společnosti prošel i tento zákon novelizacemi až do jeho pozbytí účinnosti a nahrazení současným občanským zákoníkem, kde hlava II. je věnována právě rodinnému právu.

Stručné shrnutí vývoje institutu rozvodu v našem právním řádu rozhodně neobsáhlo tuto, nebojím se říci, náročnou životní situaci, ani v nejmenším. Významem toho bylo jen poukázat, jak se na rozvod v průběhu času pohlíželo. To, jak probíhá zánik manželství rozvodem dnes je účelem dalších řádků. Hovoříme-li o civilním rozvodu dnešního zákonného uspořádání, hovoříme o objektivně uchopitelných příčinách rozvratu manželského svazku, na základě kterých lze manželství v našem státě rozvést a tedy naplnění požadavku kvalifikovaného rozvodu. Zároveň mluvíme o možnosti rozvodu sporného a možnosti rozvodu nesporného. Tato označení jsou právně-legislativní zkratkou v prvním případě rozvodu podaného na návrh pouze jednoho z manželů a ve druhém případě rozvodu podaného společným návrhem manželů obou.⁹⁸

3.2.3.1. Sporný rozvod

Jak již bylo předloženo, jedná se o možnost podání návrhu na rozvod manželství jedním z manželů, a tedy, dle dikce zákona, jde o rozvod se zjišťováním

---

i) pro nepřekonatelný odpor. Žalobě lze vyhovět jen tehdy, připojí-li se k žádosti za rozluku třeba i dodatečně také druhý manžel. V tomto případě netřeba však rozluky ihned povolovati, nýbrž lze napřed uznati na rozvod od stolu a lože a to třeba i vícekrát.

⁹⁵ ŠMÍD, Ondřej. ŠÍNOVÁ Renáta a kol. Rozvod manželství., str. 25-27

⁹⁶ Zákon č. 266/1949 Sb.

⁹⁷ Zákon č. 94/1963 Sb.

⁹⁸ § 384 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

příčin rozpadu, lépe rozvratu manželství. Daný druh rozvodu je jistě druhem delším, komplikovanějším, finančně a psychicky náročnějším. Po podání návrhu jednoho z manželů k soudu prvního stupně o rozvod manželství s připojeným návrhem na úpravu poměrů nezletilých dětí po rozvodu, následuje obligatorní proces obeslání druhého z manželů s výzvou k vyjádření a vydání usnesení, kterým soud pověří případným nezletilým dětem opatrovníka, kterým je zpravidla orgán sociálně právní ochrany dětí („OSPOD“), jenž jedná striktně v zájmu dítěte. Dříve než dojde k samotnému rozhodnutí v rozvodovém řízení, je nutné, aby proběhlo řízení o úpravě poměrů nezletilých dětí v době po rozvodu⁹⁹, resp. stanovení práv a povinností rodičů vůči dětem po rozvodu. Hmotně právní úpravou je zde občanský zákoník a zejména jeho ustanovení § 906 a násl., procesní stránku zde zastupuje zákon o zvláštních řízeních soudních ve svých paragrafech 466 a násl. Teprve právní moc soudního rozhodnutí ve věci péče o nezletilé je okamžik, kdy již nic nebrání rozhodnutí o rozvodu manželství. Také zde hmotnou právní úpravu nalezneme v občanském zákoníku¹⁰⁰ a procesní nám určí zákon o zvláštních řízeních soudních.¹⁰¹ Obě řízení jsou od sebe tedy striktně oddělena. V prvním z nich uvedených rozhoduje soud zejména o určení tzv. rezidentního¹⁰² a nerezidentního rodiče¹⁰³, jakožto i výši výživného a jiné konkrétní podmínky života dítěte striktně v jeho zájmu. Součástí takového řízení bývá zpravidla i přednesení výsledků šetření OSPOD a v případě určité věkové hranice dítěte a jeho dostatečné rozumové a emocionální vyspělosti přichází v úvahu i přímý výsledek tohoto nezletilého u soudu.¹⁰⁴ V druhém, tedy již rozvodovém, řízení, soud zjišťuje zejména příčiny rozpadu manželství, přičemž v současném pojetí rozvodu není zájmem soudu zjišťovat vinu. Příčiny rozvratu manželství soud zjišťuje listinnými důkazy i výsledky účastníků řízení a popřípadě i svědků. Po nálezů všech relevantních a rozhodných skutečností soud buď manželství rozvede, nebo má možnost nařídit manželům podrobení se mediaci či existuje i eventualita zamítnutí celého návrhu.

---

⁹⁹ § 755 odst. 3 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹⁰⁰ § 755 a násl. Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹⁰¹ §383 a násl. Zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

¹⁰² Rodič, jenž má dítě svěřeno do péče

¹⁰³ Rodič, který má vyživovací povinnost stanovenou soudem

¹⁰⁴ I. ÚS. 1708/14 ze dne 8. 12. 2014: za předpokladu, že je dítě dostatečně rozumově a emocionálně vyspělé, je nutné jeho přání považovat za zásadní vodítko při hledání jeho nejlepšího zájmu. Současně však není možné, aby obecné soudy postoj nezletilého dítěte bez dalšího převzaly a aby své rozhodnutí založily toliko na jeho přání a nikoliv na pečlivém a komplexním posuzování jeho zájmů.

3.2.3.2. Nesporný rozvod

Druhá, v mnohém „přívětivější“ varianta rozvodu, dá-li se vůbec v kontextu rozvodového řízení pojem přívětivý použít. Jde bezesporu o kratší, finančně i psychicky méně náročnou formu ukončení manželství. V zákoně stanovené formulaci jde o rozvod bez zjišťování příčin rozvratu manželství. Zákonem jsou také stanovené jasné podmínky, za kterých lze využít tohoto druhu rozvodu. Právní řád je stanovuje v § 757 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník:

(1) Připojí-li se manžel k návrhu na rozvod manželství, který podá druhý z manželů, soud manželství rozvede, aniž zjišťuje příčiny rozvratu manželství, dojde-li k závěru, že shodné tvrzení manželů, pokud se jedná o rozvrat manželství a o záměr dosáhnout rozvodu, je pravdivé a pokud

a) ke dni zahájení řízení o rozvod trvalo manželství nejméně jeden rok a manželé spolu déle než šest měsíců nežijí,

b) manželé, kteří jsou rodiči nezletilého dítěte, které nenabylo plné svéprávnosti, se dohodli na úpravě poměrů tohoto dítěte pro dobu po rozvodu a soud jejich dohodu schválil,

c) manželé se dohodli na úpravě svých majetkových poměrů, svého bydlení, a popřípadě výživného pro dobu po tomto rozvodu.

Jak z dikce zákona vyplývá, manželé, jenž se chtějí rozvést se musí dohodnout na právech a povinnostech směrem k nezletilým dětem i na rozdělení doposud společného majetku ještě před tím, respektive zároveň s tím, kdy společně podají návrh na rozvod manželství k soudu. U tohoto typu rozvodového řízení se tedy kvalifikovaný rozvrat manželů presumuje a soud má za úkol zjištění, zda tvrzení manželů jsou shodná. U předešlého typu rozvodu bylo bez jakýchkoliv pochybností zřejmé, že soud stanoví ve věci jednání. Vzhledem k dohodě u této možnosti rozvodu již tato možnost není tak jednoznačná. Důvodová zpráva však hovoří, že zjišťovat shodnost vůli účastníků řízení lze jen osobním slyšením manželů.¹⁰⁵ S tímto pojetím však nesouhlasím, a z osobních zkušeností vím, že rozvodové řízení může proběhnout zásadně skrze listinné důkazy.

---

¹⁰⁵ MELZER Filip. TÉGL Petr a kol. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV, strana 736

3. 2. 3. 3. Rozvod s tvrdostní klauzulí

Nebo také tzv. ztížený rozvod. Nejde však o další druh rozvodu, spíše o jakousi modifikaci rozvodu se zjišťováním příčin, tedy rozvodu sporného, kdy sousloví „tvrdostní klauzule“ znamená určitou procesní ochranu před tvrdými dopady rozvodu, jsou-li v rozporu se zájmem nezletilého dítěte, daného zvláštním důvodem, nebo by způsobily zvlášť závažnou újmu tomu s partnerů, který se na rozvratu manželství převážně nepodílel. Ve druhém případě musí být kumulativně splněna podmínka společného žití manželů, resp. odluka manželů nesmí být delší než tři roky.¹⁰⁶ Pro představu půjde o situace, kdy např. vážný zdravotní stav jednoho z manželů nebo i dítěte budou považovány za naplnění podmínek tvrdostní klauzule. Náš právní řád tento institut zná již od roku 1998, kdy jej do něj zanesla tzv. velká novela zákona o rodině. Současná právní úprava, jež v sobě tento institut zahrnuje, jej z části převzala a to v otázce týkající se manžela, jenž se na rozvratu manželství spíše nepodílel a otázku tvrdostní klauzule ještě doplnil o rozpor se zvláštními důvody vzhledem k zájmu dítěte.

3. 2. 4. Zánik manželství změnou pohlaví

Disharmonie člověka v anatomickém pohlaví a jeho psychickém postoji může v průběhu času vyústit až k změně pohlaví. Právo České republiky v současnosti uznává dvě pohlaví: mužské a ženské. Ke změně pohlaví dochází v rozměru právních účinků v okamžiku, když nastane změna z pohledu lékařského a nikoli ve chvíli, kdy se osoba subjektivně cítí být opačného pohlaví.¹⁰⁷ Tato životní změna se zapisuje do matriční knihy narození na základě potvrzení vydaného poskytovatelem zdravotních služeb, jenž provedl chirurgický zákrok. Zápisem do matriky je tak změna pohlaví dovršena i úředně, administrativně. Tady nám občanský zákoník jasně dává najevo, že ačkoliv se nikterak nezmění osobní stav po tomto chirurgickém zákroku, manželský svazek jím bezvýjimečně zaniká. Na bývalé manželé se dále použijí přiměřeně zákonná ustanovení rozvodového řízení.¹⁰⁸ Mimo zápis do matriční knihy narození, je samozřejmě proveden i zápis do matriční knihy manželství.

¹⁰⁶ § 755 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹⁰⁷ Srov. Důvodová zpráva k § 29 OZ.

¹⁰⁸ § 29 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

V kapitolách týkající se zániku manželství z pohledu kanonického práva jsem se tímto tématem vůbec nezabývala, neboť jurisdikce církve a církev samotná nezaujímá oficiální stanovisko, a hlavně v žádném případě nezná zánik manželství na základě změny pohlaví. Zním je však postoj církve ke změně pohlaví obecně. Ta operativní, chirurgický, zákrok vedoucí ke změně pohlaví absolutně nepovažuje za skutečnou změnu identity člověka. Má tedy za to, že člověk jako bytost je nedělitelná souhra psychologických i biologických aspektů navzájem propojených¹⁰⁹ a k lékařským zákrokům tohoto typu by docházet nemělo.

Existují i diskuse o změně pohlaví a manželství, přičemž odborníci teologie se v zásadě shodují na tom, že by platnost manželství měl případ od případu individuálně recenzovat církevní soud, protože zůstává otázkou, zda byly naplněny všechny podmínky pro vznik svátostného manželství¹¹⁰, resp. zda se nejedná o manželství neplatné, jehož rozbor je obsahem následující kapitoly.

Vzhledem k tomu, že v našem právním řádu existuje zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, který je na našem území účinný od 1. 4. 2012 a který ve svém § 21 a násl. upravuje právě změnu pohlaví a konkrétně ve svém §21 odst. 2 uvádí:

Chirurgické výkony směřující ke změně pohlaví lze provést pacientovi,

a) u něhož byla jednoznačně stanovena porucha sexuální identifikace a prokázána schopnost žít trvale jako osoba opačného pohlaví a

b) který neuzavřel manželství nebo který nevstoupil do registrovaného partnerství anebo do obdobného svazku osob stejného pohlaví v cizině, popřípadě prokáže, že jeho manželství nebo registrované partnerství anebo obdobný svazek zaniklo.

Při existenci tohoto ustanovení tedy nechápu začlenění poznámky v občanském zákoníku, že změnou pohlaví manželství zaniká, neboť v tom případě jsou tyto instituty zcela protichůdné. Naopak debatu nad církevním manželstvím v daném případě odsunout nemůžeme, protože i přes zánik manželství rozvodem, bylo-li uzavřeno církevní manželství, z pohledu církve manželství nadále trvá.

---

¹⁰⁹ Jednostranný biologismus = vnější biologická stránka člověka; jednostranný sociologismus = vnitřní psychická a duchovní stránka člověka

¹¹⁰ prof. ThDr. Josef Dolista SDB, děkan Teologické fakulty Jihočeské univerzity [online]. Dostupné na: <http://www.translide.cz/zmena-pohlavi-2>

4. Důsledky zániku manželství

Důsledky z ukončení, resp. zániku manželství jsou z pohledu sekulárního a kanonického práva zpravidla totožné, neboť i přesto, že věřící se řídí právem katolické církve, jsou v první řadě občané České republiky a platí pro ně příslušné legislativní normy. Z těchto důvodů ve většině případů se důsledky zániku manželství prolínají. Pro zlepšení přehlednosti této kapitoly jsou jednotlivé následky zpracovány do tabulky. V případě rozdílnosti v kanonickém právu jsou v tabulce přidány individuální poznámky.

	Smrt jednoho z manželů	Prohlášení za mrtvého	Rozvod
Bydlení	V případě, že žijící manžel je výlučným vlastníkem nemovitosti, bydlení se žádným způsobem nemění	Všechny možnosti uvedené v případě zániku manželství smrtí se použijí zpravidla stejně i v případě prohlášení za mrtvého, a to ke dni, jenž je v rozsudku uveden jako den smrti.	Kanonické právo takový zánik manželství nezná. Pokud měli manželé společné právo k nemovitosti, ve které bydleli, může být jejich bydlení po rozvodu upraveno buď a základě dohody mezi nimi anebo soud rozhodne, po návrhu, o zrušení práva jednoho z manželů za splnění zákonných podmínek ¹¹¹
	V případě, že žijící manžel měl pouze právo bydlení a zemřelý manžel byl tedy výlučným vlastníkem nemovitosti, právo bydlení zaniká, pokud se nejedná o jednu ze zákonných výjimek.	V případě, že by nastala taková situace, kdy by rozhodnutí o prohlášení za mrtvého muselo být zrušeno, pohlíží se na to, jakoby k tomuto prohlášení nikdy nedošlo, tudíž osoba takto prohlášená nabude zpět	Svědčilo-li právo k nemovitosti pouze jednomu z manželů a nedohodnou-li se manželé jinak, rozhodne soud, po návrhu, o vystěhování toho z manželů, kterému nepřísluší právo k bydlení ¹¹²

¹¹¹ § 768 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹¹² § 769 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

	<p>Tedy, v případě, že nemovitost přešla v rámci dědického řízení na pozůstalého manžela anebo v případě, že nelze po přeživším manželovi spravedlivě žádat, aby bydlení opustil. Tento spravedlivý důvod by měl být spíše důvodem, jenž nemá trvalý charakter. Pokud by byl trvalý, spíše by zakládal důvodnost věcného břemene.</p>	<p>všechna svá práva a povinnosti, případné rozhodnutí, které do té doby bylo učiněno, jako např. v rámci dědického řízení, bude zrušeno. Obnoví se vše, kromě manželství</p>	
	<p>V případě, že manželé měli společné nájemní právo, pozůstalý manžel zůstane nájemcem. V případě, že nájemní právo svědčilo zemřelému manželovi, přejde nájemní právo na členy domácnosti, pro naše účely tedy na žijícího manžela, bez dalšího</p>	<p>Ve stejné situaci, z pohledu kanonického práva, však dojde v případě zrušení takového rozhodnutí k obnovení původního manželství a původních práv a povinností. Pokud bude mezi tím uzavřeno manželství jiné, toto bude z důvodu překážky manželství prohlášeno za neplatné.</p>	<p>V případě práva k bytu nebo domu, jenž mají manželé odvozen jeden o druhého, existuje právo nechat vystěhovat toho z manželů, jehož právo bylo odvozené ¹¹³</p>
<p>Majetek</p>	<p>Zanikne společné jmění. Soud rozhodne, které věci připadnou do dědického řízení a které připadají žijícímu manželovi. Dále budou majetková práva a povinnosti budou řešeny buď v rámci dědického řízení ze zákona, nebo</p>	<p>Všechny možnosti uvedené v případě zániku manželství smrtí se použijí zpravidla stejně i v případě prohlášení za mrtvého, a to ke dni, jenž je v rozsudku uveden jako den smrti.</p>	<p>Společné jmění bude zrušeno buď na základě dohody mezi manželi, či bývalými manželi anebo rozhodnutím soudu. V případě nesporného rozvodu musí být naplněna dikce dohody, v případě sporného rozvodu nemusí dojít k vypořádání</p>

¹¹³ § 770 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

	dle závěti, pokud ji zemřelý manžel zanechal		v průběhu tohoto řízení. Nejdéle je třeba toto řízení vyvolat do tří let od právní moci rozsudku o rozvodu manželství
Status	<u>Vdova/vdovec</u> Možnost uzavření nového manželství	<u>Vdova/Vdovec</u> Možnost uzavření nového manželství	<u>Rozvedená/Rozvedený</u> Možnost uzavření nového manželství
Výživné mezi manželi	Bez dalšího zaniká. Po splnění zákonných podmínek má pozůstalý nárok na tzv. vdovský důchod	Bez dalšího zaniká. Po splnění zákonných podmínek má pozůstalý nárok na tzv. vdovský důchod	Rozvodem je tato povinnost mezi manželi zrušena. V případě, že existují důvody, které jsou zákonem vymezeny, je možné soudně stanovit tuto povinnost i po rozvodu manželů ¹¹⁴
Děti	<u>Sirotek</u> Změna dynamiky rodiny		Manželství nelze rozvést, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, které vydá soud v řízení podle § 466 zákona o zvláštních řízeních soudních ¹¹⁵ ve spojení s § 891 občanského zákoníku. ¹¹⁶ Úpravou poměrů se myslí rozhodnutí soudu, kterým je učeno, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak bude každý z rodičů přispívat na jeho výživu. Mimo toto soudní rozhodnutí je možné rodiči nezletilého předložit dohodu o úpravě poměrů nezletilého po době po

¹¹⁴ § 760 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹¹⁵ Zákon č. 292/2013 Sb

¹¹⁶ Zákon č. 89/2012 Sb.

			rozvodu, a to nejen v tzv. řízení nesporném. I tato dohoda musí být soudem schválena a musí nabýt právní moc.
			Mají-li manželé nezletilé děti, nemůže být manželství rozvedeno, bylo-li by to v rozporu se zájmem těchto dětí, daným zvláštními důvody viz kapitola „rozvod s tvrdostní klauzulí“
			Změní-li se poměry, může soud změnit i bez návrhu rozhodnutí nebo dohodu rodičů o výkonu jejich rodičovských práv a povinností. ¹¹⁷
			Změna dynamiky doposud vedeného rodinného života
			Možnost změny bydliště, školy, kamarádů včetně odloučení se od některých blízkých příbuzných
Jiné			Ten z manželů, který po uzavření sňatku změnil příjmení má právo do 6 měsíců po rozvodu oznámit zpětnou změnu příjmení

vlastní zpracování

4. 1. Pro bývalé manžele

Mimo situace uvedené v tabulce výše (tedy statusovou změnu, možnost změny příjmení, řešení výživného pro některého z manželů po zániku manželství, otázky bydlení a majetkové záležitosti) znamená rozvod bezpochyby pro manžele, resp.

¹¹⁷ § 475 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

bývalé manžele určité emocionální a psychické vypětí. Jednou z věcí je, že existuje rozsudek, ve kterém soud stanovil následná práva a povinnosti bývalých manželů, ale druhá věc je faktický nový život, ve většině případů zcela odlišný než doposud. Jak bude patrné níže, náhled společnosti na institut rozvodu vzápětí bude působit na individuální případy a postavení muže a ženy po soudním ukončení jejich manželství. V rámci dob minulých bylo jednoznačně rozdílné postavení muže a ženy. Z této pozice vyplývala i celá řada práv a povinností rozdělá dle sociálních statutů. Ženám byla ve větší míře přisuzována povinnost péče o děti, muži byli nositelé zabezpečení rodiny. V mnohých případech pak následek rozvodu byl jednoznačný: ženám připadly do péče děti, muži měli povinnost výživy. V nemalých počtech situací tak došlo k tomu, že muž založil rodinu novou, na původní přispíval finančně a ženy, dle vlastních slov neměly čas na nic, než na děti a udržení domácnosti. Tak jak se historicky měnil pohled na postavení mužů a žen, tak se více začaly vyrovnávat rozdíly spočívající v péči a finanční dostatečnosti rodin. A došlo k dalšímu konfliktu. V této fázi, v případě rozvodu, začali muži volat po jejich rodičovských právech a následné, porozvodové péči a výchově jejich potomků, ženy se začaly naopak bránit, že v rozporu s jakýmsi mravním pořádkem, aby o děti pečovali muži. Spor střídavé péče byl na světě, a i když současné trendy co nejvíce přispívají k dohodě manželů nebo alespoň klidnému řešení konfliktů, dítě se často stává nástrojem manipulace.

4. 2. Pro děti narozené v manželství

Nikdy, v žádném kontextu, nemůže být rozvod rodičů pro děti minimálně příjemný. I v případě, že se jedná o východisko z neutěšené rodinné situace jde o životní fázi, která děti citelně zasáhne. Stejně tak, jako se vyvíjel a měnil postoj společnosti, a tedy důsledky rozvodu manželství pro společnost můžeme říci, že se měnily i následky rozpadu manželství pro děti, jenž z tohoto svazku pocházely.

Bezesporu, v období první republiky, nebyly děti v rámci rozvodu prvořadé, a vzhledem k postoji společnosti k rozvodům obecně být ani nemohly. I přesto, že zákonná úprava hovoří o zájmu dítěte¹¹⁸, skutečnost byl často jiná. Tím spíše,

---

¹¹⁸ § 142 zákona č. 946/1811 Sb.: Jestliže při rozvodu nebo rozloučení manželství manželé bez souhlasu soudu učinili úmluvu o péči o děti a o jejich výchově, má soud přihlížeti ke zvláštním

jestliže se tak nečastá životní situace, jakou rozvod byl, týkala nižších sociálních vrstev. Zde byl rodič (zejména žena) v danou chvíli zaměřen spíše na uživení rodiny a začlenění se do společnosti bez většího zviditelňování se. Mezi vyšší vrstvou byl pohled na dítě „vstřícnější“, avšak spíše v pohledu do budoucna. Dbalo se na jeho výchovu a vzdělání, děti každopádně neměly právo zasahovat do věcí dospělých. Dopad rozvodu na děti tu jisto jistě byl, minimálně buď v pohrdání, nebo v případě dětí, možná i lítostí společnosti; avšak spíše se jím nikdo moc nezabýval. Po druhé světové válce se situace více méně v počátcích nezměnila. To až posléze, kdy rozvody byly „zjednodušeny“ a staly se více součástí společenského dění. V tomto období se každopádně nedělo vše v zájmu dítěte. Nezjišťoval se názor dítěte a důsledky rozvodu na dítě a pro dítě se často bagatelizovaly. Rodina byla jednotkou státu, výchova a vzdělání byly dány do rukou v první řadě státu, poté měli vliv rodiče.

V současné době je následek rozvodu pro děti více než často skloňovaným tématem. Vše jde ruku v ruce se zájmem dítěte, s celkovým rozvojem společnosti a tedy větší analýzou veškerých vztahů, takových, co jsou ve společenství nastoleny. Důsledky rozvodu pro děti mohou být bezesporu různorodé. Jde o emoční vypětí, o psychickou zátěž, kladení si viny, opuštění jednoho z rodičů, nepřiměřená zátěž při střídavé péči. V důsledku rozvodu může také dojít k odstěhování, tedy ztrátě kamarádů, jistoty dosavadního rodinného, ale např. i školního či mimoškolního prostředí, ztráta vazeb v rodině, apod. rozhodně mají na důsledky po rozvodu rodičů obrovský vliv věk dítěte a také vztahy mezi bývalými manžely, jež často bývají jedinou negativní překážkou. Na druhou stranu, a tím, v žádném případě nehodlám snižovat význam a důležitost negativních dopadů rozvodu manželství na děti, soudobá společnost svým přístupem napomáhá adaptaci v této životní situaci. Děti často již ani nevnímají extrémní dopady, neboť v jejich okolí žije spousta stejně postavených rodin, společnost má spoustu prostředků a institutů napomáhajících pochopení a vyrovnání se ze skutečností. Jde o vzory předávané další generaci.

---

poměřům případu se zřetelem na zájmy dětí, na povolání, osobnost a vlastnosti rodičův a na příčiny rozvodu nebo rozloučení rozhodnutí, zda všechny děti nebo které z nich otci nebo matce mají být ponechány. Druhý manžel podrží však přece právo, osobně s dítětem se stýkati. Soud může styk podrobněji upravit. Náklady na výchovu nese otec. Změní-li se poměry, může soud bez ohledu na svoje dřívější nařízení neb úmluvy manželů vydati nová nařízení, kterých v zájmu dětí jest třeba.

4. 3. Pro společnost

Nebudeme zastírat, že v dnešní, soudobé společnosti již dopady a následky rozvodu v kontextu celé společnosti nejsou nikterak ohromující ani tematicky probírané mezi odborníky (jinak je tomu v individuálních následcích), neboť společnost celkově umožnila brát rozvod jako přirozenou součást moderního života a vytvořila tak, nebojím se říci, vysoce úrovněvé porozvodové podmínky života. Zde znovu zdůrazňuji, že nyní mám, namysli celospolečenský kontext. To co je však v dnešní společnosti naprosto normální, přirozené a občas snad až hrozivě „trendy“, v historických etapách bylo něco, co se ve společnosti spíše odsuzovalo.

Náš výlet do minulosti započneme v prvorepublikovém období. Ne, že by institut rozvodů před tímto obdobím neexistoval, ale následný text má ukázat vývoj náhledu společnosti na rozvod a ne vytvořit komplexní práci s detailními informacemi. Proto je vybráno jako počáteční období vznik republiky. Legislativně zde máme Všeobecný zákoník občanský, tzv. AGBG, který byl recipován do následného právního řádu nově vzniklé Československé republiky a který ve svém § 93 mluví o tom, že manželské spoluzítí není dovoleno zrušit a to ani po dohodě manželů. Neznamená to však, že by rozvod možný nebyl, ale jak je vidět, nebyl vůbec jednouchý a ve společnosti uznávaný. Předmětný zákon mu věnuje oddíl „skutečné zrušení“. Prakticky je pravdou, že prvorepublikové období nebylo v žádném případě k rozvodům tak benevolentní jako to dnešní a to zejména vůči ženám. Reakcí obyvatel bylo většinou opovržení a lidé dávali najevo svůj nesouhlas, jakož i to, že rozvod je osobní selhání. Nejspíše taková odezva byla nejvíce podpořena tehdy ještě velkým množstvím věřících ve společnosti, tedy vlivem církve a vírou, že manželství je uzavřeno „v dobrém i zlém“. Stejně období, ale pohled na vdovství/vdovectví. V tomto ohledu byla společnost určitě shovívavější, neboť za prvé se jedná o situaci zcela odlišnou od jakéhokoliv jiného zániku manželství a za druhé dané období je specifické na zánik manželství smrtí, neboť bylo po první světové válce, odkud se spousta mužů nevrátilo a také k tomuto přispěly epidemie nemocí. Společnost byla tedy spíše solidární, což dokazuje i přijetí zákona, jehož součástí bylo zavedení vdovského a sirotčího důchodu.¹¹⁹ Bylo však zažito dodržování určitých povinností, tzv. období smutku, kdy dotyčné osoby musely nosit určitý oděv, nesměly se účastnit oslav a zábav apod. teprve po „odnošení“ smutku na ně společnost hleděla v

---

¹¹⁹ zákon č. 221/1924 Sb., o pojištění zaměstnanců, pro případ nemoci, invalidity a stáří

podstatě jako na svobodné. I o období po další válce se v kontextu rozvodů a jejich následků pro společnost nijak fatálně nezměnil, neboť obyvatelstvo mělo opět jiné priority následující po skončení války a ještě stále byl také patrný silný vliv víry.

Velká, viditelná změna nastala zhruba v polovině 60. let 20. století kdy se pohled společnosti na rozvod manželství podstatně změnil a byl znovelizován i zákon obsahující tuto úpravu. Status „rozvedená/rozvedený“ přestal být ve společnosti odstrašující, důsledky rozvodu pro společnost přestaly být z pohledu společnosti fatální a z pohledu rozvedených manželů můžeme říci, že zde začala etapa normalnosti rozpadů tradičních manželství, jenž pro společnost přinesou jistě důsledky projevující se až v budoucnu. Tuto skutečnost spatřuji v dalším vývoji společnosti podpořené změnami legislativy, jež rozvod nadále zjednodušují, vytváří stále lepší porozvodové podmínky a klesá hodnota a ochrana tradičního manželství.

Kanonicko-právní důsledky zániku manželství můžeme v kontextu důsledků vzniku manželství shrnout takto: Zaniká manželský svazek, svou povahou trvalý a výlučný, tedy *matrimonium in facto esse* (kán. 1134 § 1). Nejedná se o platné, svátostné a dokonané manželství, a odsud plyne možnost některých rozloučení ve prospěch vyššího dobra. Zanikají vzájemné povinnosti mezi manželi ohledně manželského života (kán. 1135) ovšem nezaniká primární právo a povinnost integrální výchovy dětí (kán. 1136)- tato zodpovědnost zůstává na rodičích i po zániku manželství. Status dětí se nemění, protože děti zplozené z platného nebo putativního manželství jsou manželské (legitimní, zákonité).

Závěr

V roce 2017 se v České republice konalo 52 567 svateb¹²⁰ (občanských i církevních). V roce 2017 se v české republice konalo 5 607 církevních svateb¹²¹. Oba zdroje se shodují, že toto číslo je jedno z nejvyšších za posledních deset let.

Nikdo v době, kdy vstoupí do manželství obvykle nepřemýšlí nad tím, že i toto může někdy skončit. A určitě minimum manželů má informace o právně relevantních možnostech ukončení, resp. zániku manželství, a to především z řad věřících, v kontextu kanonického a sekulárního práva. Dnes, v době stoupající četnosti sňatků, rozvodu co by běžné součásti života, ale i otřásajících se základů pod institutem tradičního manželství je více než potřebné na toto téma diskutovat. Cíl, stanoven před prozkoumáním a sepsáním informací o možnostech zániku manželského svazku, který je zákonem v naší společnosti povolen, tj. občanského i církevního, byl z mého pohledu naplněn. Analytickou metodou byly srovnány právní normy i pohledy odborníků obou řádů v rámci daného tématu, čímž následně došlo k porovnání obou druhů sňatků, respektive k tomu, jak jednotlivé zákony pohlíží na jejich zánik a jak tyto různorodé formy ukončení manželství ob stojí v případě uzavření manželství nového. Zde celkově byl hlavním bodem, vůči kterému byla celá práce konfrontována, zákon č.. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který v našem právním řádu převzal do svých ustanovení problematiku týkající se institutu manželství a tedy i jeho zániku. Proto jsem si kladla za cíl v průběhu mé práce předložit informace týkající se vývoje jednotlivých oborů, jejich pohledu na manželství včetně rovnoprávnosti postavení sekulárního a kanonického práva v různých historických obdobích. Významné je, že obě odvětví, tedy právo sekulární i kanonické vytváří podmínky pro institut manželství, včetně jeho zániku po svém, přičemž z analýzy vyplynulo, že sekulární právo se spíše opírá o právo kanonické, resp. často z něj vychází, což je přímý důsledek historického vývoje. Naopak právo kanonické je svébytné, a institut manželství pojímá zcela interním způsobem. I tato skutečnost vyplývá z minulosti, protože po dlouhá staletí byla církev tou, která „ovládala“ téma manželství. Neméně důležitá je teritoriální příslušnost daných předpisů, neboť sekulární právo využívané v této práci je právo platné a účinné pouze na území

---

¹²⁰ <https://www.czso.cz/csu/czso/svateb-pribyva>

¹²¹ <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/180514pocet-cirkevnych-snatku-byl-v-roce-2017-ctvrty-nejvyssi-za-poslednich-10-let>

České republiky, zatímco právo kanonické má platnost a účinnost bez ohledu na místo.

Pro mě největší překážkou je, že občanský zákoník umožňuje uzavřít, jak bylo řečeno, občanský sňatek a také dovoluje uzavřít sňatek církevní. V oblasti zániku manželství však hovoří pouze o zániku z pohledu sekulárního práva, a o tom, že církevní manželství, které staví absolutně na roveň, touto možností ale de facto nezaniká se ani v nejmenším nezmiňuje.

Budoucnost oblasti manželství (byť je pro společnost významná právě z důvodu jakési stability prostředí pro plození a výchovu dětí i stability a trvalosti meziosobních vztahů manželů) je nejistá, stejně jako v průběhu celých dějin. V různých etapách na něj bylo pohlíženo jednou s větším důrazem, jindy jako s něčím absolutně samozřejmým. Co ale platilo vždy, je to, že mu byla dáována specifická zákonná ochrana. Proto, aby tato skutečnost z naší tradice nevymizela, je potřebné spojit a udržet tradiční hodnoty manželství s moderním postojem společnosti a základními lidskými právy a vše pevně legislativně ukotvit.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

PRAMENY

Právní předpisy

Zákon č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník*, v aktuálním znění

Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*, v aktuálním znění

Zákon č. 285/2002 Sb., *o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů* (transplantační zákon), v aktuálním znění

Zákon č. 301/2000 Sb., *o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů*, v aktuálním znění

Zákon č. 99/1963 Sb., *občanský soudní řád*, v aktuálním znění

Zákon č. 292/2013 Sb., *o zvláštních řízeních soudních*, v aktuálním znění

Kodex kanonického práva 1917

Kodex kanonického práva 1983

Kodex kánonů východních církví 1990

Směrnice ČBK *pro přípravu na svátost manželství*, Česká biskupská konference, Praha, 2017, 19 s

LITERATURA

Monografie

MENKE, M. *Soudnictví římskokatolické církve v českých zemích v období kodifikovaného práva*, Olomouc, VUP, 2015. 272 s.

DUDA, Ján. *Katolické manželské právo*. Spiš: Spišská kapitula, 1996. 304 s.

NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*. Praha: Krystal OP, 2006. 215 s.

MIRAS, Jorge. BANARES Juan Ignacio. *Matrimonio y familia* Překlad: SLUKA Jakub. *Manželství a rodina*. Axis, 214, 165 s.

HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol. *Rodinné právo*. Praha: C.H.Beck. 2017. 2. vydání. 355 s.

ŠMÍD, Ondřej. ŠÍNOVÁ Renáta a kol. *Manželství*, Praha: Lefes, 2014. 336 s.

ŠMÍD, Ondřej. ŠÍNOVÁ Renáta a kol. *Rozvod manželství*. Praha: Leges, 2013. 336 s.

TRETERA J. R. *Církve a právo. Miscellanea*. Praha: Leges, 2015. 384 s.

KLIMEŠ Petr. *Psychické příčiny neplatnosti manželství*. Matice Cyrilometodějská, 2004. 173 s.

ŠTEFAN J. a kol. : *Soudní lékařství a jeho moderní trendy*. Praha: Grada, 2012,

BĚLOVSKÝ P. *Rodinné právo*. In BOBEK M. MOLEK P. ŠIMÍČEK V. *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita: Mezinárodní politický ústav, 2009.

MELZER Filip. TÉGL Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655 – 975*. Praha: Leges, 2016, 2064 s.

Slovníky a encyklopedie

Encyklopedie českých právních dějin, XI. svazek - řízení. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, 887 str.

Odborné články

HRDINA A. Ignác. *Manželství v současném českém i kanonickém právu* [online]. Společnost pro církevní právo. Dostupné na < <http://spcp.prf.cuni.cz/15-20/16-hrdin.html>

Digest [online]. Dostupné na https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/digest_Scott.htm

BLAHO Peter. SKŘEJPEK M

WALKER Robert, Evolutionary History of Hunter-Gatherer Marriage Practices . Vědecký časopis Plos ONE [online]. Dostupné na <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0019066>

KAŠNÝ J. *Dignitas connubii – instrukce k vyhlášení neplatnosti manželství*. Revue církevního práva. 30/1/05, str. 60

Internetové zdroje

KAŠNÝ J. *Zrušení manželství in favori fidei*. Historicko- kanonická studie. [online]. Dostupné na: <https://studiatheologica.eu/pdfs/sth/2005/01/02.pdf>

Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský [online]. Dostupné na <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjygeyv6ojugyxqi2jrl5ugymrnge2a>

Zákon 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého [online]. Dostupné na <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzge4f6mjrfuya>

Zákon č. 266/1949 Sb., o právu rodinném [online]. Dostupné na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-265#hlava1>
<https://pravnickyslovník.cz>

zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině [online]. Dostupné na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-94>

Zákon č. 221/1924 Sb., o pojištění zaměstnanců, pro případ nemoci, invalidity a stáří
<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzqi2f6mrsgewtcna>

Kodex kanonického práva 1918 dostupné na
<http://librinostri.catholica.cz/download/KodexKop-OCR.pdf>

ŠRAJER Jindřich, Nové pojetí manželství [online]. Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie. Dostupné na: <https://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-1/Nove-pojeti-manzelstvi.html>

SEMÍN Michal. Manželství a rodina po II. Vatikánském koncilu [online]. Dostupné na http://www.stjoseph.cz/clanky/rodina_po_dvk_michal_semin.htm

BĚLOVSKÝ P. Rodinné právo. In BOBEK M. MOLEK P. ŠIMÍČEK V. Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví. Brno: Masarykova univerzita: Mezinárodní politický ústav, 2009. Dostupné na www.komunistickepravo.cz
http://www.christnet.eu/clanky/2705/jako_muze_a_zenu_je_stvoril.url

Papež František. Apoštolská exhortace Amoris laetitia (Radost z lásky), O lásce v rodině z 8. dubna 2016 [online]. Dostupné na <http://www.farnostsusice.cz/doc/amoris-laetitia-o-lasce-v-rodine.pdf>

Exhortace Jana Pavla II Familiaris consortio o úkolech křesťanské rodiny v současném světě z 22. listopadu 1981 [online]. Dostupné na: <http://www.kebrle.cz/katdocs/FamiliarisConsortio.htm>

ALFONSO KARDINAL LÓPEZ TRUJILLO: Příprava na svátost manželství. Vatikán 1996 [online]. Dostupné na: <http://snoubenci.ascczech.cz/tisk.php?id=1708>

prof. ThDr. Josef Dolista SDB, děkan Teologické fakulty Jihočeské univerzity [online]. Dostupné na: <http://www.translide.cz/zmena-pohlavi-2>
<https://www.czso.cz/csu>

Shrnutí

Cílem této diplomové práce je zpracování problematiky zániku manželství, která je pojata z pohledu dvou různých právních řádů prolínajících se jak v tématu, tak na území naší republiky. Analytickou metodou došlo k rozboru jednotlivých základních hmotných i procesních norem obou právních systémů (v případě práva kanonického především z pohledu západní katolické církve ale také v kontextu normativy východních katolických církví, jde-li v konkrétním případě o odlišnost), což pomohlo k zodpovězení otázek vedoucích k naplnění cíle práce. Tímto bylo zjištění podstatných skutečností, jenž se vzájemně prolínají, ale také vylučují a to v rámci důležitého životního institutu, kterým zánik manželství bezesporu je, navíc to vše z pohledu sekulárního i kanonického práva.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol. První z nich se věnuje pojmu manželství z obecného hlediska, jakož i jeho účelu a významu. Druhá kapitola nastiňuje průběh uzavření sňatku církevního i občanského. Hlavní kapitolu, vzhledem k tématu práce je kapitola číslo čtyři jejímž obsahem jsou právě jednotlivé druhy, lépe možnosti zániku platně uzavřených manželství v České republice. Poslední kapitola práce nakonec dává nahlížet budoucím následkům takového zániku manželství.

Summary

The aim of this thesis is to process the issue of the dissolution of marriage, which is conceived from the perspective of two different legal systems intermingling both in the theme and in the territory of our republic. The analytical method analyzed the individual basic material and procedural norms of both legal systems (in the case of canonical law, especially from the perspective of the Western Catholic Church, but also in the context of the Eastern Catholic Churches normative, if the case is a difference), which helped to answer the questions of the leaders to achieve the goal of work. This was the identification of essential facts, which are mutually intertwined, but also excluded and within the important life institute, which is undoubtedly the disappearance of marriage, plus all from the perspective of secular and canonical law.

The thesis is divided into four chapters. The first deals with the notion of marriage in general, as well as its purpose and meaning. The second chapter outlines the process of closing the church and civil marriages. The main chapter, with regard to the topic of the thesis, is chapter number four, which contains the individual species, better the possibility of extinction of validly concluded marriages in the Czech Republic. Finally, the last chapter of the thesis gives an insight into the future consequences of such an end to marriage.

Klíčová slova/ Key words

kanonické právo / canon law

sekulární právo / secular law

rodinné právo / family law

manželství / marriage

rozvod / divorce

sporný rozvod / disputable divorce

nesporný rozvod / undisputed divorce

ztížený rozvod / difficulty divorce

smrt a prohlášení za mrtvého / death and presumption of death

církevní rozluka manželství / separation of spouses

nedokonané manželství / unconsummated marriage

privilegium zajetí / privilege of captivity

privilegium výběru manžela nebo manželky / privilege of choosing a husband or wife

Pavlovské privilegium / Pauline privilege

Petrovské privilegium / Petrine privilege